

KÖH

Nemesgörzsöny Község Településrendezési Terve

**KULTURÁLIS
ÖRÖKSÉGVÉDELMI
HATÁSTANULMÁNY**

NEMESGÖRZSÖNY
VESZPRÉM MEGYE

Tartalomjegyzék

Nemesgörzsöny.

Bevezető.	2-14. old.
Tartalomjegyzék.	2-3. old
1.1. A tanulmány tárgya.	5. old.
1.2. Jogszabályi környezet (A vonatkozó jogszabályok és tartalmuk).	5-14. old.
I. Vizsgálat. (Értékelmérés, értékleltár).	15-41. old.
I. a. Történeti leírás és régészeti örökség.	
* Történeti leírás (Elhelyezkedés, településtörténet).	15-17. old.
* Régészeti örökség. (Régészeti lelőhelyek).	17-20. old.
I. b. Természeti táj, tájhasználat.	
(Településhálózat és településszerkezeti összefüggések).	21-22. old
I. c. Településkép és utcakép.	23. old.
I. d. Településkarakter.	24. old.
I. e. Védeltségek (Régészeti és építészeti műemlékei).	24. old.
I. f. Az örökségi érték és védeltségük viszonya.	24-25. old.
* If.1. Régészeti lelőhelyek.	25. old.
* I.f.2. Építészete, köztéri emlékei.	
* Egyházi épületek.	26-30. old.
* Lakóházak, gazdasági épületek.	31-37. old
* Térplasztika (Kőkeresztek-szobrok).	37-38. old.
* Térplasztika (Temető és sírjelek).	38-39. old.
I. g. Védelem alatt álló műemlékei, helyi védelemi javaslatok.	
* Országos védelem alatt álló műemlékek.	40. old.
* Helyi védelmi javaslatok.	40. old
I. h. Természeti örökség emlékei.	40-41. old.
I. i. Területhasználat és területi állapot.	41. old.
II. Változtatási szándékok.	42-47. old.
II. a. Településhálózat és tájhasználati változás.	42-43. old.
II. b. Településszerkezeti, területhasználati és beépítettség változás.	43-44. old
II. c. Infrastrukturális változás.	44-46. old.
II. d. Népesség, életmód, társadalom, kultúra változása.	46-47. old.

III. Hatáselemzés.	48-57. old.
III. a. Történeti településhálózati következmények.	48. old.
III. b. Természeti, táji hatások.	49-51. old.
III. c. Településkép feltárulásának változásai.	51. old.
III. d. Régészeti emlékek feltárhatóságának, megmaradásának, bemutatásának, vagy pusztulásának lehetőségei.	51-54. old.
III. e. Történeti térbeli rendszerek alakulása.	55. old.
III. f. Műemléki együttesek, műemlékek eszmei, használati és esztétikai jelentőségének alakulása a tájban, település-szerkezetben, épített környezetben, a település életében.	55. old.
III. g. Műemlékek megújulásának és fenntarthatóságának gazdasági esélyei.	56. old.
III. h. Település karakter változásának hatásai.	56-57. old.
III. i. Környezeti terhelés és az épített örökség műszaki állapotának összefüggései.	57-58. old.
IV. Összefoglaló.	59-63. old.
IV. a. Régészeti-, és épített örökségi érintettség és a tervezés.	59-60. old.
IV. b. Folyamatok iránya, visszafordíthatósága.	60. old.
IV. c. A kulturális örökség szempontokból pozitív és negatív hatások mérlege.	60-61. old.
IV. d. Röviden összefoglalva.	62. old.
Nyilatkozat.	63. old.
Mellékletek.	64-71. old.
1. Bibliográfia és források.	65-66. old.
2. Összefoglaló táblázatok.	67-68. old.
3. Térképek.	69-71. old.

Nemesgörzsöny Község Településrendezési Terve

Kulturális örökségvédelmi hatástanulmány

2011.

A tanulmány tárgya

Nemesgörzsöny község Önkormányzata a jogszabályi előírásoknak megfelelően hosszú távra szóló Településrendezési Tervet készített. Ehhez a 2001. évi LXIV. tv. 66. § (2) bekezdés alapján kulturális örökségvédelmi hatástanulmány szükséges, mely a 4/2003. (II. 20.) NKÖM rendelet 5. § (2) bekezdés értelmében az 1997. évi LXXVIII. tv. 9. § (3) bekezdése alapján véleményezésre megküldendő tervek kötelező alátámasztó munkarésze.

Az Örökségvédelmi hatástanulmányról

Jelen hatástanulmány „Az örökségvédelmi hatástanulmányról” szóló 4/2003. (II. 20) NKÖM rendelet rendeletben előírtak figyelembe vételével készült. A munka során szükséges az ismert, nyilvántartott régészeti lelőhelyek számbavétele, térképen való megjelenítése. Fontos megjegyezni, hogy a tanulmány megállapításai a készítés időpontjában rendelkezésre álló kutatási adatok alapján kerültek megállapításra. Újabb régészeti jelenségek, lelőhelyek előkerülése a vizsgált térség történeti, földrajzi viszonyai ismeretében egyértelműen nem zárható ki, melyek a hatástanulmány megállapításait módosíthatják.

Jogszabályi környezet

(A vonatkozó hatályos jogszabályok és tartalmuk)

Általános örökségvédelmi fogalmak

Műemlék (M):

Minden olyan épület, építmény, létesítmény vagy egyéb ingatlan jellegű alkotás, valamint azok rendeltetésszerűen összetartozó együttese (rendszere), vagy annak része, illetőleg romja vagy töredéke, amely hazánk múltjának kiemelkedő jelentőségű építészeti, történelmi, tudományos, városépítészeti, képző- és iparművészeti, kertépítészeti, régészeti, néprajzi vagy műszaki (technikatörténeti) emléke, annak rendeltetésszerűen szerves történeti alkotórészeivel, tartozékaival, berendezéseivel, valamint a hozzá tartozó vagy valaha hozzá tartozott, részben vagy egészben még létező melléképületekkel és ingatlanterülettel (területrésszel) együtt, amely ezen értékei miatt védelemre és megtartásra érdemes, és amelyet ilyenként védetté nyilvánítottak

Műemléki jelentőségű terület (MJT):

1. Az épületek, építmények, műtárgyak, valamint a hozzájuk tartozó telkek és területek (a továbbiakban együtt: ingatlanok) minden olyan csoportja, illetve olyan ipari vagy közlekedési terület, amely az adott település jellegzetes, történelmileg

kialakult szerkezete, összképe, a tájjal való kapcsolata, tér- és utcaképei szempontjából védelemre és megtartásra érdemes, akkor is, ha nem minden egyes alkotóeleme egyedileg védett műemlék, és amelyet ilyenként védetté nyilvánítottak;

2. a földfelszínnek, illetőleg a településnek az a része, amely alatt valamely elpusztult, de műemléki jelentőségű épületegyüttes, építmény vagy település összefüggő maradványai rejlnek, amely védelemre, feltárássra és legalább részleges bemutatásra érdemes, és amelyet ilyenként védetté nyilvánítottak.

Műemléki környezet (MK):

A műemlék, illetve a műemléki jelentőségű terület közvetlen környezete, amelynek területén minden - e törvényben meghatározott - változtatást, beavatkozást a műemlék városképi, illetőleg tájképi megjelenésének és értékei érvényesülésének kell alárendelni, és amelyet ilyenként védetté nyilvánítottak

Régészeti örökség.

1. Hasznos tanácsok földmunkát végző beruházóknak

Vonatkozó alapvető jogszabályok (Tartalom)

- a. Régészeti szakhatósági hozzájárulás megelőző régészeti feltárásszerződés
- b. Feltárási engedély
- c. Ügyintézési határidő
- d. Előzetes nyilatkozat
- e. Leletbejelentés
- f. Régészeti lelőhelyek nyilvántartása
- g. Miniszteri rendelettel védetté nyilvánított régészeti lelőhely
- h. Örökségvédelmi bírság

a.) Régészeti szakhatósági hozzájárulás és szerződés.

* A 2001. évi LXIV. törvény értelmében a régészeti szakhatósági munkát, mely korábban a megyei múzeumok feladata volt 2001. október 18-ától a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal regionális irodái végezték. A 324/2010. (XII.27.) Korm. rendelet 1. sz. melléklete szerint jelenleg a Győr-Moson-Sopron Megyei Kormányhivatal Kulturális Örökségvédelmi Irodája jogosult a régészeti szakhatósági és hatósági munka elvégzésére.

* Az építésügyi, a bányászati és egyes (jogszabály által meghatározott) vízügyi engedélyezési eljárásokban az érdemi döntésre első fokon jogosult közigazgatási szerv, nyomvonalas létesítmények engedélyezése során általában a tervező keresi meg Hivatalunkat a szakhatósági egyeztetéssel.

* Fontos tudni, hogy a régészeti lelőhelyeket a törvény szerint a földmunkákkal járó beruházásokkal el kell kerülni. Abban az esetben, ha a lelőhely elkerülése a földmunkával járó fejlesztés, beruházás költségeit aránytalanul megnövelné, vagy a

beruházás másutt nem valósítható meg, a beruházással veszélyeztetett régészeti lelőhelyeket előzetesen fel kell tární.

* Megelőző régészeti feltárás Amennyiben a megkeresésre a Hivatal régészeti feltárást ír elő, úgy a beruházónak a területileg illetékes megyei múzeummal kell a kapcsolatot felvennie és szerződést kötnie. A beruházónak a törvény 23. §-a szerint „A fejlesztések, beruházások tervezése során a megelőző feltárás teljes költségét, de legalább a teljes bekerülési költség 9 ezrelékét kell költségelőirányzatként biztosítani a feltárás fedezetére, így különösen a régészeti hatástanulmány, próbafeltárás, dokumentálás, elsődleges leletkonzerválás, valamint az elsődleges leletfeldolgozás teljes és a leletelhelyezés rendkívüli költségeit.”

A régészeti feltárásra vonatkozó szerződés a múzeum és a beruházó között köttetik és a Hivatal hagyja jóvá. Érdemes már a szerződéskötés kezdeti szakaszába bevonni munkatársunkat, hiszen így az esetleges hiányokra is hamarabb fény derülhet és időt is lehet megtakarítani.

b.) Feltárási engedély

* A megelőző feltárás csak jogerőre emelkedett feltárási engedély birtokában végezhető. A kérelmet a feltárást végző intézmény nyújthatja be a Győr-Moson-Sopron Megyei Kormányhivatal Kulturális Örökségvédelmi Irodájához, mellékelve a múzeum és a beruházó közötti szerződést.

* Megelőző feltárás esetén, ha a beruházó is köteles a vonatkozó jogszabályok értelmében egyéb hatósági, illetve szakhatósági hozzájárulásokat beszerezni, úgy ezeket a feltárássra kiterjedő érvénnyel kell beszereznie, mert a feltárási engedély részét fogják képezni.

* A feltárási engedély kiadása és a szerződés jóváhagyása csak az Ásatási Bizottság (a Hivatal által működtetett szakmai testület) véleményezése után lehetséges. Az Ásatási Bizottság szükség esetén kéthetente, de legalább havonta egy alkalommal a hónap első hétfőjén ülésezik ezért érdemes arra törekedni, hogy erre a napra teljes legyen a beadvány. A beruházás számára történő területátadás csak a megelőző feltárás lezárulása után történhet meg.

c.) Ügyintézési határidő

Az ügyintézés határideje szakhatósági állásfoglalás esetében harminc nap, melyet egyszer nyolc nappal meg lehet hosszabbítani. A feltárási engedélykérelem elbírálására és a szerződés jóváhagyására szintén harminc nap áll rendelkezésre, de ezt a határidőt egy alkalommal további harminc nappal hosszabbíthatja meg a Hivatal az államigazgatási eljárás általános szabályairól szóló 1957. évi IV. tv. értelmében.

d.) Előzetes nyilatkozat

A beruházó kérhet előzetes nyilatkozatot az elvégzendő munkák engedélyezésével kapcsolatos feltételekről. Az előzetes nyilatkozat ügyintézési határideje hatvan nap. Amennyiben az előzetes nyilatkozat alapjául szolgáló körülmények lényegesen nem

változnak, úgy az egy éven belül induló engedélyezési eljárás során a Hivatal kötve van nyilatkozatához.

e.) Leletbejelentés

Amennyiben a Hivatal nem ír elő kikötést szakhatósági nyilatkozatában, vagy a földmunka nem engedélyköteles és régészeti lelet kerül elő, a munkát azonnal fel kell függeszteni és amellet, hogy a lelőhely védelméről gondoskodnak az esetet jelenteni kell a jegyzőnek, a korábbi jogszabályi gyakorlatnak megfelelően. A bejelentési kötelezettség vonatkozik a felfedezőre, az ingatlan tulajdonosára, az építetőre és a kivitelezőre egyaránt.

f.) Régészeti lelőhelyek nyilvántartása

* A régészeti örökség minél teljesebb, beavatkozás nélküli, annak eredeti lelőhelyén, eredeti állapotában, eredeti összefüggéseiben való megőrzését, - mint alapelvet - LXIV. törvény megerősítette. Ebből következik, hogy csak olyan mértékben szabad régészeti lelőhelyeken beruházni, vagy ásatást kezdeményezni - a fenntartható használat elvének figyelembe vételével, - hogy a lelőhelyek állománya számottevően ne csökkenjen, illetve eredeti összefüggéseikben jelentősen ne károsodjanak. Ezért általánosan jó tanács, hogy bármilyen új, földmegmozgatással járó beruházás, vagy telekvásárlás előtt érdemes arról tájékozódni, hogy a beépítendő vagy megvásárolandó területen várható-e régészeti lelőhely, hiszen ez jelentősen befolyásolhatja a beruházás költségeit, illetve a telek beépíthetőségét.

* A tájékozódást érdemes a szomszéd telektulajdonosnál kezdeni, mert ha azon a telken volt ásatás, akkor a lelőhely áthúzódhat saját ingatlanukra is.

* A Hivatal (illetve egyik jogelődje, a Kulturális Örökség Igazgatósága) 1999-től vezet közhiteles nyilvántartást a régészeti lelőhelyekről. Előzetes becslések szerint kb. 100.000 lelőhely található Magyarországon. A lelőhelyek regisztrációja folyamatos.

* A feldolgozott adatokat a Hivatal honlapján egyszerűsített lelőhely-adatbázis formájában 2003 márciusától lehet megtekinteni ill. a vonatkozó miniszteri rendelet alapján (17/2002. NKÖM) indokolt esetben külön kérhető felvilágosítás.

g.) Miniszteri rendelettel védetté nyilvánított régészeti lelőhely

* Azokat a lelőhelyeket, amelyeket miniszteri rendelettel nyilvánítottak védetté (ún. védett régészeti lelőhelyek), a földhivatalok is kötelesek a tulajdoni lapon feltüntetni. Sajnos az elmúlt ötven év során ez a bejegyzés számos esetben elmaradt. Ezért a Hivatal elődjének, a Kulturális Örökség Igazgatóságának régészei 2001-ben revízió alá vették a védett területeket és pótolgatták az elmaradt bejegyzéseket, illetve elindították a folyamatot. De a tulajdoni lap jelenleg is csak „nagyjából” naprakész információt ad a terület régészeti védettségéről.

* A Hivatal engedélye szükséges a rendelettel védett régészeti lelőhelyeken az építési vagy egyéb hatósági engedélyhez nem kötött, de 30 cm mélységet meghaladó bármilyen földmunkával járó, illetőleg a terület jellegét veszélyeztető, befolyásoló változtatáshoz, munkálathoz. Így pl. engedélyköteles a faültetés, szőlő- és

gyümölcsös telepítés, tuskóirtásos fakitermelés, rigolírozás, meliorizáció, kerítésállítás, csatornafektetés, légvezeték-tartóoszlop állítás, kavics-, föld- és anyagdepó, feltöltés és töltés létesítése, a terület funkciójának és használatának megváltoztatása, reklám elhelyezése, régészeti park, bemutatóhely létesítése, a lelőhely részét képező épület, építmény vagy maradványai bármely járósintjének, padlójának megbontása. Az engedélyért közvetlenül a Hivatal regionális irodájához kell fordulni.

* Említést érdemel, hogy a védett lelőhelyek tekintetében új fogalmak bevezetésére került sor. A védett lelőhelyekhez védőövezetet kell kijelölni, valamint kategorizálni kell a védett lelőhelyeket. "Kiemelten védett" az a lelőhely, amely kivételes tudományos jelentőséggel és nemzetközi vagy országos szempontból kiemelkedő fontossággal bír, „fokozottan védett” a tudományos jelentőségű, egy nagyobb tájegységre nézve kiemelkedő fontosságú lelőhely.

h.) Örökségvédelmi bírság

Az örökségvédelmi előírások megsértői (engedély nélkül vagy az engedélytől eltérően beruházók) örökségvédelmi bírsággal sújtandóak a törvény alapján. A védett régészeti lelőhelyek esetében, ha a védetté nyilvánító rendelet erről másképpen nem rendelkezik, a bírság mértéke 100 ezertől 250 millió forintig, nyilvántartott lelőhely esetében 10 ezertől 25 millió forintig terjedhet. A bírság adók módjára behajtandó köztartozásnak minősül. Részletes szabályozásával önálló rendelet foglalkozik (191/2001. (X. 18.) Kormányrendelet az örökségvédelmi bírságról). Bár a beruházók számára első hallásra túlzó korlátozásoknak tűnhetnek a felsorolt rendelkezések, az idő fogja bizonyítani, hogy jelen körülmények között szükségszerűek. 1989 után olyan ugrásszerűen nőtt meg a hazai építkezések száma, hogy más formában, - engedélyeztetés nélkül - fehér foltta válhatnának egyes régiók, hovatovább korok, kultúrák tűnnének el nyomtalanul. Érdemes szem előtt tartani, hogy a mindennapi gyakorlatban, mindössze néhány évtized, netán száz év vizuális élménye vesz bennünket körbe, s öntudatlanul talán le is szűkítjük erre örökségünket, a föld mélyében azonban több ezer év ismeretanyaga rejtőzik, amelynek megismerése és megőrzése közös érdekünk. (Összeállította Ernyey Katalin).

2. A régészeti örökség védelmével kapcsolatos jogszabályi előírások

2.1 A régészeti örökség védelmével kapcsolatos általános elvek

A kulturális örökség védelmével kapcsolatos általános elveket *A kulturális örökség védelméről* szóló 2001. évi LXIV. törvény (továbbiakban Tv.) fogalmazza meg. A kulturális örökség a nemzet egészének közös szellemi értékeit hordozza, ezért megóvása mindenkinek kötelessége. Tilos a kulturális örökség védett elemeinek veszélyeztetése, megrongálása, megsemmisítése, meghamisítása, hamisítása (Tv. 4. §.

(1) bek.). A kulturális örökség elemeit tudományos módszerekkel kell felkutatni, számba venni, értékelni, az utókor számára megőrizni és hozzáférhetővé tenni (Tv. 4. §. (2) bek.). A kulturális örökség védelme közérdek, megvalósítása közreműködési jogosultságot és együttműködési kötelezettséget jelent az állami és önkormányzati szervek, a nemzetiségi szervezetek, az egyházak, a társadalmi és gazdasági szervezetek, valamint az állampolgárok számára (Tv. 5. §. (1) bek.). A kulturális örökség védelme érdekében a köz- és magáncélú fejlesztéseket – így különösen a terület- és településfejlesztés, terület- és településrendezés, környezet-, természet- és tájvédelem és az ezzel kapcsolatos beruházások tervezését – e védelemmel összhangban kell végezni (Tv. 3.§.)

A kulturális örökség körébe tartozó régészeti örökség vonatkozásában a törvény kimondja, hogy a föld felszínén, a földben, a vizek medrében vagy máshol rejlő vagy onnan előkerülő régészeti lelet állami tulajdon (Tv. 8. § (1) bekezdés). A régészeti lelőhelyek a törvény erejénél fogva általános védelem alatt állnak (Tv. 11. §). A régészeti lelőhelyeket – a fenntartható használat elvének (részletesen Tv. 7. §. 1. pont) figyelembe vételével – csak olyan mértékben lehet igénybe venni, hogy azok állománya számottevően ne csökkenjen, illetve eredetei összefüggéseik jelentősen ne károsodjanak (Tv. 9. §.). A régészeti örökség elemeit lehetőleg eredeti lelőhelyükön, eredeti állapotukban, eredeti összefüggéseikben kell megőrizni (Tv. 10. §. (1) bek.). A régészeti lelőhelyek védelmére irányuló intézkedéseknek elsősorban megelőző, szükség esetén mentő jellegűeknek kell lenniük (Tv. 10. §. (2) bek.).

2.2 A régészetiileg érintett területek típusai

A jogszabály a régészeti szempontból érintett területeket három kategóriába sorolja:

- Védett (fokozottan vagy kiemelten) régészeti lelőhely (Tv. 13. §. (4) bek.)
- Régészeti lelőhely (Tv. 7. §. 20. pont)
- Régészeti érdekű terület (Tv. 7. §. 17. pont)

2.2.1. Védett régészeti lelőhelyek

A törvény 12. §-a előírja, hogy az ország kiemelkedő történeti és kulturális jelentőségű régészeti lelőhelyeit jogszabályban kell védetté nyilvánítani. A jogszabály két kategóriát állapít meg: a kiemelten védett régészeti lelőhely kivételes tudományos jelentőséggel, és nemzetközi vagy országos szempontból kiemelkedő fontossággal bír. Fokozottan védett az a lelőhely, melynek tudományos jelentősége megállapítható, és egy nagyobb tájegységre nézve rendelkezik kiemelkedő fontossággal (Tv. 12. § 3-4. bek.).

A védetté nyilvánított régészeti lelőhelyeken nem lehet olyan tevékenységet folytatni, amely a lelőhelynek akár részleges állapotromlását eredményezheti (Tv. 12. § 1. bek.).

2.2.2. Nyilvántartott régészeti lelőhelyek

A **nyilvántartott régészeti lelőhelyek** a 2001. évi LXIV. törvény 11. §-a értelmében – a törvény erejénél fogva – általános védelem alatt állnak.

A törvény 19. § (1) bekezdése értelmében a régészeti örökség elemeit lehetőleg eredeti helyükön és eredeti állapotban kell megőrizni, azokat a földmunkával járó fejlesztésekkel, beruházásokkal el kell kerülni. A régészeti emlékek a régészeti lelőhelyekről vagy a régészeti érdekű területekről csak régészeti feltárás keretében mozdíthatók el (Tv. 19. § 2. bek.). A régészeti feltárások költségeit - a mentő feltárások kivételével - annak kell fedezni, akinek érdekében a feltárás szükségessé vált (Tv. 19. § (3) bek).

A nyilvántartott régészeti lelőhelyek esetében minden az eddigi használattól eltérő hasznosításhoz, építkezéshez az örökségvédelmi hatóság előzetes (hatósági vagy szakhatósági) engedélye szükséges (Tv. 62. § (a) bek.). Veszprém megye területén az elsőfokú hatósági (szakhatósági) jogkört a 324/2010. (XII.27.) Korm. rendelet 1. sz. melléklete alapján a Győr-Moson-Sopron Megyei Kormányhivatal Kulturális Örökségvédelmi Irodája (továbbiakban Kulturális Örökségvédelmi Iroda) gyakorolja.

Fentiek értelmében már a tervezés megkezdése előtt érdemes a hivatal előzetes nyilatkozatát kérni (2001. évi LXIV. tv. 65. § 1-2. bek.), hogy az adott beruházáshoz, hasznosításhoz (pl. építkezés, művelési ág változtatása, belterületbe vonás, stb.) hozzá fog-e járulni, illetve milyen feltételekkel járul hozzá.

A 2001. évi LXIV. törvény 19. § (1) bek. szerint a *régészeti lelőhelyeket* a földmunkával járó fejlesztésekkel, beruházásokkal elsődlegesen el kell kerülni. Ha a lelőhely elkerülése a fejlesztés, beruházás költségeit aránytalanul megnövelné, vagy a beruházás másutt nem valósítható meg, a beruházással veszélyeztetett régészeti lelőhelyeket előzetesen - megelőző feltárás keretében - fel kell tárni (2001. évi LXIV. törvény 22. § (1) bek).

A nyilvántartott régészeti lelőhelyeket érintő fejlesztések, építési munkák esetében a Kulturális Örökségvédelmi Iroda szakhatóságként működik közre (2001. évi LXIV. tv. 62. § a) pont) az engedélyezési eljárásban, valamint engedélyezi az építési vagy más hatósági engedélyhez nem kötött tevékenységeket (régészeti lelőhelyen végzendő 30 cm mélységet meghaladó tereprendezési munkát, Tv. 63. § (2) b) pont). A beruházás megvalósíthatóságáról, ill. ennek feltételeiről a Kulturális Örökségvédelmi Iroda szakhatósági állásfoglalásában tesz nyilatkozatot. A

különböző beruházások, fejlesztések feltételeként esetleg előírt megelőző régészeti feltárás költségei ez esetben a beruházót terhelik, mivel az ő érdeke a régészeti lelőhely megbolygatása (2001. évi LXIV. tv. 22. és 23. §; 5/2010. (VIII. 18.) NEFMI rendelet).

A megelőző feltárás elvégzésére első sorban a területileg illetékes múzeum (esetünkben a Veszprém Megyei Múzeumok Igazgatósága) jogosult, érvényes – a Kulturális Örökségvédelmi Iroda által kiadott – feltárási engedély (határozat) birtokában.

A megelőző feltárást a beruházó költségviselésével kell megvalósítani, ezért a fejlesztések, beruházások tervezése során a megelőző feltárás teljes költségét, de legalább a teljes bekerülési költség 9 ezrelékét költség-előirányzatként kell biztosítani a feltárás fedezetére (2001. évi LXIV. törvény 23. § (1) bek)

A feltárás végzésére jogosult intézmény és a beruházó által a megelőző feltárásra vonatkozóan kötött írásbeli szerződés érvényességéhez a 2001. évi LXIV. törvény 22. § (3) bekezdése értelmében a Kulturális Örökségvédelmi Iroda jóváhagyása szükséges. A szerződést a 2001. évi LXIV. törvény és a 5/2010. (VIII. 18.) NEFMI rendelet előírásainak figyelembe vételével kell megkötni.

2.2.3. Régészeti érdekű területek

A 2001. évi LXIV. tv. 7. § 16. pontja szerint régészeti érdekű terület valamennyi terület, természetes vagy mesterséges üreg és a vízmedrek azon része, amelyen, illetve amelyben régészeti lelőhely előkerülése várható vagy feltételezhető.

A régészeti örökség elemei a **régészeti érdekű területekről** (vagy a régészeti lelőhelyről) csak régészeti feltárással mozdíthatók el (2001. évi LXIV. tv. 19. § (1)).

Régészeti leletek váratlan előkerülése esetén a 2001. évi LXIV. tv. 24. §-ban leírtak szerint kell eljárni (ld. alább).

2.3. Egyéb (jelen ismereteink szerint régészetileg nem érintett) területekre vonatkozó előírások

A fenti felsorolásban nem jelzett **egyéb – jelen ismereteink szerint régészetileg nem érintett – területeken** végzendő, a talaj megbolygatásával járó tevékenységek végzése közben is kerülhetnek elő régészeti emlékek.

A régészeti örökség elemeinek - régészeti feltárás esetén kívüli - előkerülése esetén is törekedni kell az örökségi elemek (régészeti emlék, lelet) helyszíni megőrzésére. Ez esetben a felfedező (a munka felelős vezetője) köteles a tevékenységet azonnal abbahagyni, a területileg illetékes önkormányzat jegyzőjének haladéktalanul bejelenteni. Emellett – a gyorsabb ügyintézés érdekében – javasolt egyidejűleg értesíteni a Veszprém Megyei Múzeumok Igazgatóságát is.

A lelőhely vagy lelet megtalálója köteles a helyszín és a lelet őrzéséről - a felelős őrzés szabályai szerint - a jegyző vagy az illetékes múzeum, vagy a hatóság intézkedéséig gondoskodni. E kötelezettség a felfedezőt, az ingatlan tulajdonosát, az építtetőt és a kivitelezőt egyaránt terheli. A jegyző a bejelentés alapján köteles az illetékes múzeumot és a tevékenység jellege szerint hatáskörrel és illetékességgel rendelkező hatóságot haladéktalanul értesíteni. (2001. évi LXIV. törvény 4. §).

A bejelentési kötelezettség elmulasztása örökségvédelmi bírság kiszabását vonhatja maga után (191/2001. Korm. rend. 3. § (3) bek.).

A múzeum 24 órán belül írásban köteles nyilatkozni a munka folytathatóságáról, valamint a mentő feltárást haladéktalanul megkezdeni (Tv. 24. § (8) bek.).

Ugyanezen eljárás követendő a nyilvántartott régészeti lelőhelyeken és a régészeti érdekű területeken (régészeti feltárás esetén kívül) engedéllyel végzett munkák és egyéb tevékenységek közben történő régészeti leletek váratlan előkerülése esetén is.

A régészeti örökség védelmével kapcsolatos jogszabályok

Alapvető jogszabályok

- 2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről
- 1997. évi CXL. törvény a kulturális javak védelméről és a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről
- 1997. évi LXXVIII. törvény az épített környezet alakításáról és védelméről
- 1995. évi LIII. törvény a környezet védelmének általános szabályairól
- 1996. évi LIII. törvény a természet védelméről, különösen a kunhalmok és földvárak törvényi védelméről (23. § (2) bekezdés)
- 5/2010. (VIII. 18.) NEFMI rendelet a régészeti lelőhelyek feltárásának, illetve a régészeti lelőhely, lelet megtalálója anyagi elismerésének részletes szabályairól
- 324/2010. (XII.27.) Korm. rendelet a Kulturális Örökségvédelmi Hivatalról, a kulturális örökségvédelmi szakigazgatási szervekről, és eljárásaikra vonatkozó általános szabályokról

Különleges jogszabályok

- Az örökségvédelmi hatástanulmányról szóló 4/2003 (II. 20.) NKÖM rendelet
- Az örökségvédelmi bírságról szóló 191/2001. (X. 18.) Korm. Rendelet
- A kulturális örökség hatósági nyilvántartására vonatkozó szabályokról szóló 17/2002. (VI. 21.) NKÖM rendelet
- A kulturális szakértők működésének engedélyezéséről és a szakértői névjegyzék vezetéséről szóló 18/2000 (XII. 18) NKÖM rendelet
- 2001. évi LXXX. törvény a jogellenesen kivitt kulturális javak visszaszolgáltatásáról

- A muzeális intézményekben folytatható kutatásról szóló 47/2001 (III. 27.) Korm. rendelet
- A kulturális örökség védetté nyilvánításának részletes szabályairól szóló 3/2002. (II. 15.) NKÖM rendelet
- A muzeális intézmények nyilvántartási szabályzatáról szóló 20/2002. (X. 4.) NKÖM rendelet
- 1978. IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről, különösen a 216/A. § kulturális javak megrongálása
- „1954. évi Hágai Egyezmény” [1957. évi 14. törvényerejű rendelet a kulturális javak fegyveres összeütközés esetén való védelme tárgyában Hágában, 1954. évi május hó 14. napján kelt nemzetközi egyezmény, valamint az ahhoz csatolt jegyzőkönyv (a kulturális javak háború idején megszállott területről való kivételének tilalma tárgyában) kihirdetéséről]
- 149/2001 (VIII. 31) Korm. rendelet a Magyar Köztársaság Kormánya és az Európa Tanács tagállamai között 1992. január 16-án kelt, Valettában aláírt, a régészeti örökség védelméről szóló Európai Egyezmény kihirdetéséről

A 4/2003. (II. 20.) NKÖM rendelet melléklete szerinti tartalmi követelmények:

I. Vizsgálat. (Értékelés - értékléltár).

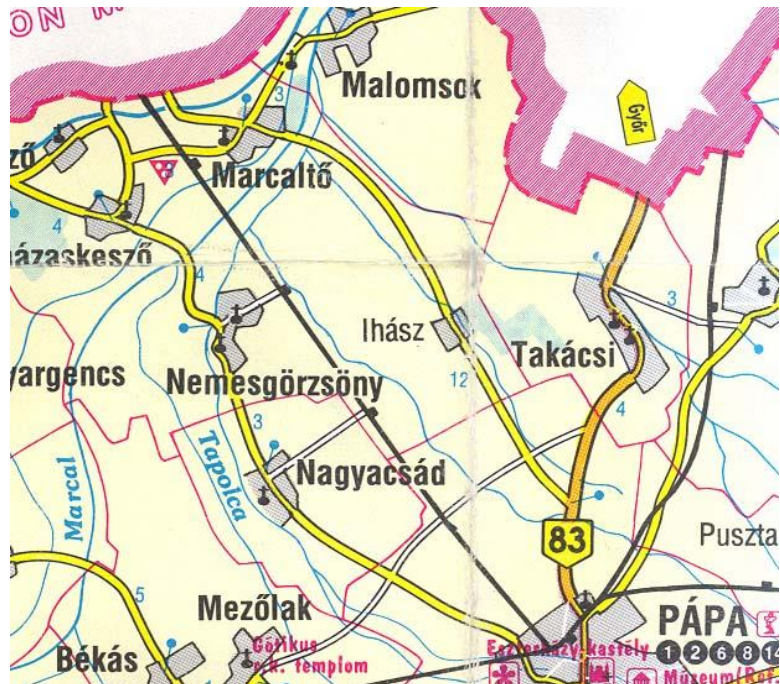
I. a.) Történeti leírás, és régészeti örökség.

Nemesgörzsöny községre vonatkozóan nem készült eddig részletes falumonográfia, így a település történetének és régészeti örökségének értékelésekor csak a szórványosan rendelkezésre álló adatok számbavételén túl, a helyszíni szemléken, azaz a terepbejárásokon tapasztaltakra, támaszkodhatunk.

Történeti leírás.

Elhelyezkedése:

Nemesgörzsöny község Veszprém megye északi részén a Pápa – Devecseri-sík kistáj határán terül el. Közigazgatási területe a kistérségi központ Pápától 12 kilométerre északnyugatra, a megyeszékhely Veszprémtől 60 km-re észak-nyugatra, a régióközpont Gyórtól déli irányban 48 km-nyire helyezkedik el. A községen áthalad a Pápa-Csorna vasúti mellékvonal, melynek korábban megállóhelye is volt a településen, azonban a vonalon a személyszállítás megszűnt.

A település etimológiája:

A Görzsöny helynév pusztaszemélynévből keletkezhetett magyar névadással (Kiss). Pápától északnyugatra fekvő község, mely több faluból tevődött össze. Az első ismert adatunk 1346-ból való, ekkor neve „Gursun”. 1421-22-ben templomos hely, temploma a felsőgörzsönyi templom helyén állt, papja György, 1433-ban „Eghazasgersen, ” 1488-ban „Gersen, ” melynek egy része a Gerzsényi család birtokában volt, míg többi lakosai nemesek voltak 1544-ben „Alsogersen, ” 1641-ben

„Egyházas aliter Feölsö Görson, " 1665-ben „Egihazas Nemes Görzön. " Neve bizonyosan szláv eredetű, de hogy személyi-e vagy köznévi, nincs eldöntve. Csánki adatai szerint az Alsógörzsöny név a középkorban nem fordult elő. Eredeti területének templom melletti része a 15. században Egyházasgörzsöny néven fordult elő és később állandósult is ez az elnevezés. A mohácsi vész után pusztta lett, mert a török elnéptelentette. Az 1544. évi dikajegyzékben tűnt fel először Alsógörzsöny neve az ugyanekkor jelentkező Felsőgörzsöny megfelelőjeként. A határában volt Király-földje (a mai Alsógörzsöny) és a távolabbi Csajtorja, mindkettő a megye falvainak többségével ez időben pusztult el.

Településtörténet:

Pápától 16 km-re észak-nyugatra, a Marcalba futó Kis Séd és a Darza-patak közötti lapályon fekszik. A Kis-Séd, amelyet a Tapolca-patak táplált, két malmot is hajtott, 1966-ban azonban kiszáradt. A Marcal, és a Darza árvizei többször veszélyeztették a községet. A legnagyobb árvíz 1965-ben volt. A belvíz még ma is jelentős károkat okoz a mezőgazdasági termelésben.

A község Alsógörzsöny és Felsőgörzsöny egyesüléséből keletkezett 1940-ben. Két évig még Veszprémgörzsöny a neve, majd véglegesen, 1942-ben, Nemesgörzsöny lett. Alsógörzsöny a régebbi község. A forrásmunkák szerint 1346-ban keletkezett Gursun néven említik, később Egyházasgersen és Alsógersen lett. Ebben az évben öt egytelkes nemest és két jobbágycsaládot említenek a dokumentumok. Teljesen nemesi falu, a zsellérek csak a 18. századtól telepedtek be (124 nemes, 18 zsellér). Magyar falu, túlnyomórészt reformátusok lakták. 1773-ban már volt iskolája. Földművelő lakossága búzát, borsót, kukoricát, kendert termelt, nagyobb részük 10 holdnál kevesebb földön.

Alsógörzsöny határában áll Király-földe elpusztult falu. (1488-ban Keralfewlde, 1774-ben Királyfalvi pusztta néven említik az oklevelek). A pápai várhoz tartozott. A törökök felégették. 1566-ban újra megtalálható az adójegyzékben, 1863-ig. Ezután már nincs lakója.

Felsőgörzsönyt 1433-ban említik először az oklevelek, Egyházasgeresen néven. Népesége egytelkes (kúriás) nemes. 1531-ben a törökök ezt is felégették. A 17. századi dokumentumok arról adnak hírt, hogy a Marcal vizén átjáró csavargók fosztogatják a falut. 1665-ben külön török bírása volt a községnek. A 18-19. században sokan vállaltak munkát a környék uradalmaiban, így az Esterházy család és a győri püspök birtokán Vasútját az 1870-es években építették, a villanyt 1932-ben vezették be.

1949-ben 439 kereső lakos közül 391 a mezőgazdaságban dolgozott. Két termelőszövetkezete 1959-ben alakult, 1961-ben egyesültek, a nagyacsádival pedig 1962-ben. Fő üzemágai az állattenyésztés és a növénytermesztés. Kiegészítő üzemága a hypoüzem volt, ahol naponta 7000 üveg hypot készítettek. A 80-as években már a mezőlaki tsz része, a lakosság többsége ott, valamint a pápai ipari üzemekben dolgozott. Az elmúlt 40 évben épült a tanácsháza, a kultúrház, az iskola, az óvoda és több km járda. 1969 óta van körzeti iskolája. 1969-ben Nagyacsáddal közös tanácsot

alkotott, a 80-as években Mezőlak társközsége volt. 1990-ben lett önálló. Az önkormányzat fenntartásában kábeltelevízió működik.

Népesség, demográfia: 0-14 éves korig 141 fő, 15-17 éves korig 35 fő, 18-59 éves korig 406 fő, 60 év felett 199 fő.

A művelődési ház csak alkalmanként működik. A községnek sportpályája és labdarúgócsapata van

TELEPÜLÉSFEJLETTSEGI MUTATÓK (2000):

- Lakosság száma:	781 fő
- Belterület:	140 ha
- Külterület:	1785 ha
- Lakások száma:	302 db
- Ebből önkormányzati :	2 db.
- Vezetékes ivóvízzel ellátott lakások:	100%
- Telefonnal ellátott lakások aránya	11%
- Burkolt (portalanított) utak:	90%

FEJLESZTÉSI TERVEK: szennyvízcsatornázás.

INTÉZMÉNYEK: 1 óvoda, 1 általános iskola, 1 művelődési ház, 1 könyvtár, 2 templom, 1 sportpálya

GAZDASÁGI ADATTÁR:

- Halász Építőanyag Kereskedés. Ady E. u. 1. Építőanyag-kereskedés, belföldi áru fuvarozás, kivitelezés, eszköz-bérbeadás.
- Kálmán Attila építőipari vállalkozó Petőfi u. 16.

BAKONYKARSZT

- Víz- és Csatornamű Rt. Pápa-környéki Üzemvezetőség. Zrínyi u. 29.
Ivóvízellátás és egyéb környezetvédelmi feladatokat az alábbi településeken látunk el: Nemesgörzsöny, Nagyacsád, Marcaltó (Ihász), Malomsok, Farkasgyepű, Németbánya, Békás, Egyházaskesző, Várkesző, Mezőlak, Nagyalásny, Dabrony.
- Pápa és Vidéke ÁFÉSZ 159. sz. Vegyesbolt Petőfi u. 1/1.
- Nemesgörzsönyi Fiókpostája Széchenyi u. 10.

Régészeti örökség.

(Régészeti lelőhelyek).

A falu határa a Pápai síkság 120-127 m magasan fekvő északi szélén helyezkedik el. A homokos, kavicsos területen szántóföldeket találunk. A Marcal és a Tapolca széles, helyenként vizenyős völgyében rétek vannak. A Marcal árteréből 1-3 m magasan homokdombok emelkednek ki. A Dorza-patak és az időszakos Fügysz-árok folyik még keresztül a határon.

2. ALSÓGÖRZSÖNY.

Hrsz: 0234/23, 0234/36 árok, 5, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 18, 28.

A kertek alatt gyűjtött edény töredékek Árpád-kori bogrács és későközépkori peremek a mai helyén állott középkori falu nyugati szélét jelölhetik. ¹

Irodalom: 1. PHM 68.87.1-9.

3. POSTA.

Hrsz: 61-62, 65 út, 136 út.

A postaépület kertjében a későbronzkori urnasíros kultúrára jellemző cserepeket találtak.¹ (Mithay, Torma 1968).

Irodalom: 1. PHM 68.88.1-2.

4. KANÁLISRA DŰLŐ I.

Hrsz: 0246/6-8.

A Marcal árteréből szigetként kiemelkedő domb felszínén és a homokbánya falában megfigyelhető 0,5-1m mély beásásokból a lengyeli kultúrába sorolható csőtálat, felfele hegyesedő fület és kovapengéket gyűjtöttek.¹ (Mithay-Torma 1968).

Irodalom: 1. PHM 68.96.1-3.

5. KANÁLISRA DŰLŐ II.

Hrsz: 0246/5-6.

A hosszasan elhúzódó homokdomb déli, alacsonyabb részén tekerceit pálcikás mészbetétes díszítésű, kisapostagi bögretöredékeket, bekarcolt díszítésű urna-oldaltöredékeket és kovapengéket találtak.¹ (Mithay-Torma 1968).

Irodalom: 1. PHM 68.91.1-4.

6. HEGYRE DŰLŐ.

Hrsz: 343-347, 348 út, 017/12.

A homokos, kavicsos talajú dombocskán kevés apróra törött cserepet találtak. Csupán egy későbronzkori kannelurás töredék¹ és egy bekarcolt vonalakkal díszített Árpád-kori töredék² tartozik a jellegzetes darabok közé. (Mithay-Torma 1968).

Irodalom: 1. PHM 68.90.1. – 2. PHM 68. 90.2.

7. KERTALJA.

Hrsz: 0234/24-26.

Az árterületből 0,5-1m-re kiemelkedő fekete színű homokháton több őskori cserepet találtak. Egy szalagfüles urnatöredék nagy valószínűséggel a kisapostagi kultúrába sorolható. (Mithay-Torma 1968).

Irodalom: 1. PHM 68.93.1.

8. HOMOKI-DARZA.

Hrsz: 073/4.

Az alacsony dombocskán egy római kori hombár-peremtöredéket,¹ valamint néhány Árpád-kori cserépbogrács- és díszített oldalú fazéktöredéket² gyűjtöttek. (Mithay-Torma 1968).

Irodalom: 1. PHM 68.94.1. – 2. PHM 68.94.2-4.

9. DINGÁGY.

Hrsz: 0134.

Az alacsony domb oldalán szétszórtan heverő cserepek között néhány későbronzkori és egy-két római kori töredék is volt. A vízlevezető árok partjában két-három beásás elszíneződött foltja látszik. Ezekből jellegtelen későbronzkori cserepeket és egy alaktalan bronzrögöt szedtünk ki. (Mithay-Torma 1968).

10. SZÉLMEZŰI-DŰLŰ HOMOKBÁNYA. Hrsz: 0194/12.

A homokbányában állítólag csontvázakat és edényeket találtak. A szélmezői tőzegtelepen végzett próbaásatás feldolgozásához mellékelt térképvázlaton Gallus S. is régiségek lelőhelyeként jelöli meg a homokbányát.¹ A felhagyott bánya falában nem észleltünk régészeti jelenséget. (Mithay-Torma 19689).

Irodalom: 1. GALLUS 1942. 52.

11. SZÉLMEZŰI-DŰLŰ.

Hrsz: 0194/12.

A homokdombon szétszórtan heverő őskori cserepek közül a pelyvával soványított anyagú és vonaldíszes oldaltöredék az újkőkorbba keltezhető. (Mithay-Torma 1968).

Irodalom: 1. PHM 68.89.1-2.

VEGYES LELETEK

* Nemesgörzsöny határába, az Alsógörzsöny és Nagyacsád közti területre két középkori település helyét helyezhetjük. Ezek régészeti nyomai egyelőre nem ismertek, okleveles adataink is hiányosak.

* Csajtorját, 1513-ban mint pusztát adományozzák a budaszentlőrinci pálos kolostornak.¹ 1773-ban délről Újfaluval határos,² 1740-ben Királyföldével.³

* Királyföldre először az 1488-as adóösszeírásban szerepel mint a pápai uradalom faluja, 6 Ft adóval.⁴ 1531-ben 8 portája közül 3 fizet adót.⁵ 1566 után puszta, Alsógörzsöny határában szerepel;⁶ esetleg a falu belterületének déli része lehetett.⁷ Az 1797-es Gerlisch-féle megyetérképen⁸ Acsád–Újfalu–Csajtorja–Királyföldre–Alsógörzsöny sorrendben találjuk a településeket a Tapolca itteni szakasza mellett.

Irodalom: 1. ILA-KOVACSICS 1964. 154. – 2. OL Térképtára S. 86 – 25 – 42/4. – 3. VBM Helytörténeti Adattára 4796. – 4. CSÁNKI 1897. 109. – 5. PÁKAY 1942. 109. – 6. ILA-KOVACSICS 1964. 216. – 7. Esetleg CSÁNKI 1897. 214. 1389-es adata Görzsönynek a pápai

uradalom tartozékeként történt eladományozásáról erre a településrészre vonatkozik – s a névadás is ezt a körülményt jelzi. – 8. Eredeti részlemez a VBM-ben.

I. b.) Természet, táj, tájhasználat. Településhálózat és településszerkezeti összefüggések.

A falu határa a Pápai-síkság 120-127 m magasan fekvő északi szélén helyezkedik el. A homokos, kavicsos területen szántóföldeket találunk. A Marcal és a Tapolca széles, helyenként vizenyős völgyében rétek vannak. A vizsgált terület a Marcal jobb oldali vízgyűjtő területe, a község a Kis Séd és a Darza-patak közötti lapályon fekszik és az időszakos Fügyösz-árok folyik még keresztül a határon. A Kis-Séd, amelyet a Tapolca-patak táplált, két malmot is hajtott egykor, 1966-ban azonban kiszáradt. A víz meghatározta a település lakóinak életét, a Marcal és a Darza-patak árvizei gyakran elöntötték a községet. A legnagyobb árvíz 1965-ben volt.

Belterület:

Nemesgörzsöny településszerkezetén jól látható, hogy két település összevonásából keletkezett. A település zöldfelületekben gazdag. A településszerkezet értéke, hogy számos zöldfelület alakult ki a feltáró fő útvonal mentén, amelyek nagy része jelenleg kihasználatlan, potenciális zöldfelületként jelenik meg a településképben. Ezek a zöldfelületek a település teljes hosszában beékelődnek az út és a lakóépületek közé, és a településszövetben lévő zöldfelületekkel együtt gazdaggá teszik a településképet. A zöldfelületekben számos esetben értékes, koros fák is találhatóak, amelyeket javasolt kataszterezni és helyi védelem alá vonni.

Az utcafásítás változó fajösszetételű és értékű. Kiemelhető a Petőfi Sándor utca keleti oldala, amelyen változatos kiültetések láthatók (dió, gyömolcsfák, szilva, alma, hárs). Hiányos a Rákóczi Ferenc utca, Táncsics Mihály utca, Gárdonyi Géza utca és a Zrínyi utca. Utóbbi két utcának egyedüli értékei a koros diófák, amelyek egyes szakaszokon, vagy egyesével jelennek meg az út mentén. Számos esetben a leszűkült zöldfelület és a légvezetékek akadályozóak a telepítésben (Dózsa György utca).

A település külterületén, a közutak mentén lévő növényesítés egy része értékes (Egyházaskesző felé vezető nyárfasor), megfelelő mértékben érvényesül, más része azonban nagyon hiányos (Nagyacsád felé vezető út).

A településképben is fontos szerepe van a Széchenyi utcában lévő közparknak. A parkban lévő növényállomány egy része értékes, koros, változatos fajösszetételű. Jellemző növényei az ezüstoffenyők, tuják, nyír, platán és az ezüstfa. A parkban az 1970-es évekből származó padokat helyeztek el. A parkban egy idős, értékes fűz található, amely az egyedi tájértékek közé sorolható.

A településközpontban, a buszmegálló mögött elterülő kis alapterületű közpark nyírt gyepből és határoló mályvacserje sövényből áll, sarkán egy telefonfülkével. Javasolt a sövényzóna megnyitása, a padok zöldfelületbe történő áthelyezése és kertépítészeti terek kialakítása a közpark működésképesége érdekében.

A településen lévő két református templom és környezete jelentős szerepet tölt be a településképben. A Rózsa Ferenc utca mentén lévő református templom értékes zöldfelülettel, kis templomkerttel van körbe véve. A templomkert értékes elemei az egyedi tájértékek körébe sorolható fák (dió, hárs, juhar, platán, kóris, stb.), facsoportok. A templom előtt nyírt gyepben álló kopjafák és az oldalkertben lévő harangláb szintén értékes elemei a kertnek.

A Kossuth Lajos utca mentén található a település másik református temploma. A település bevezető szakaszán fontos szerepe van ennek a templomnak és környezetének is, amely helyzeténél fogva a településképet meghatározza. A templom környezetében széles zöldfelület található, amelyben ligetes telepítésben lombhullató fák állnak. Ez az elrendezés szép, pozitív kezdeményezés. A templom közvetlen környezetét, a kertet tujasövény határolja, csak két mályvacserje és bazsarózsa teszi változatosabbá a képet.

Külterület:

Nemesgörzsöny település közigazgatási területének nagy része szántóföldi művelés alatt áll. A történelem folyamán a mezőgazdasági tevékenység mindig jelentős megélhetési forrása volt a helybélieknek. 1949-ben is a 439 kereső lakos közül 391-en dolgoztak a mezőgazdaságban. A községben két termelősövetkezet is alakult 1959-ben, amely 1961-ben egyesült. A termelősövetkezetek fő üzemágai az állattenyésztés és növénytermesztés voltak.

A gyep művelési ágban lévő legnagyobb, összefüggő területek a településtől észak, északnyugatra találhatók, a legnagyobb legelőterület az Egyházaskesző felé vezető út keleti oldalán található.

Nemesgörzsöny területén jelenleg 12,1 ha üzemtervezett erdőterület található. Az erdőterületek kis része (2,2 ha) védelmi rendeltetésű, a maradék 9,9 ha gazdasági rendeltetésű. Az erdőterületek 18%-a rendezetlen tulajdonviszonyú, 82%-án magán erdőgazdálkodás folyik.

Nemesgörzsöny község határában található egy felhagyott homokbánya. A homokbánya mellett szántó és erdőterületek találhatók. A spontán rehabilitálódó felszínen feltűnő a növényzet degradációja. A gyomos terület egyes foltjain még látható a csupasz, növényzettel nem fedett felszín. A bánya és környezete degradált, az úttól és szántóterületektől hiányzik a növényzettel való elválasztás.

I. c.) Településkép és utcaképek

A település kellemes táji környezetben található, területe 1925 ha, belterülete 140 ha. Településformáját tekintve Nemesgörzsöny jobbára egyutcás, útmenti település. A Pápa-Kenyeri összekötő út adja a község közlekedési tengelyét, melynek belterületi szakaszáról csatlakoznak le a lakó utak.

Az összekötő út belterületi szakasza a Széchenyi utca, Kossuth Lajos utca és a Petőfi Sándor utca nevet viseli. Az út a külterületen északra Egyházaskesző felé, déli irányba Nagyacsád felé biztosít közúti kapcsolatot.

Szalagtelkes település, azaz egymás mellett fekvő keskeny, hosszú belső telkei hosszanti oldalukkal érintkeznek, így alkotnak többszöri sorozatot. A településen több helyen fellelhetők a díszített homlokzatú, a 19-20. század fordulóján épült, barokk és eklektikus építészeti stílusjegyeket hordozó, osztópárkánnyal, macskalépcsős homlokzattal kialakított tornácos épületek, melyek a magyar népi építészet hagyományainak őrzői. Mindkét településrészben domináló elemként hat a két templom tömege.

A településen nagymértékben zavarók a légvezetékek, villany- és telefonoszlopok, ami egyrészt hátrányosan befolyásolja a településképet.

I. d.) Településkarakter.

Nemesgörzsöny településszerkezetén jól látható, hogy két település (Alsógörzsöny és Felsőgörzsöny) 1940-ben történt összevonásából keletkezett. Határozott településközpont ezért nem alakulhatott ki, a fontos közintézmények a két települést összekötő-feltárási fő közlekedési út mentén tárulnak fel (Kossuth Lajos - Petőfi Sándor - Rózsa Ferenc utca nyomvonala). A településszerkezet kialakulásában fontos szerepe volt a vízfolyásoknak: a település utcái a vízfolyásokkal párhuzamosan futnak, a község a Marcalba futó Kis Séd és a Darza-patak közötti lapályon települt. Az egykori különállásról tanúskodik az utcahálózat és a telekkiosztás is, amely alapján becsülhető az egyes településrészek keletkezési sorrendje. Alsógörzsöny házai a 18. század derekán a templom köré csoportosultak, míg Felsőgörzsöny esetében már ekkor két utca mentén szerveződtek a házak, ekkor is temploma a falu szélén, egy kis magaslaton helyezkedett el. A két településrész szerkezetét a 19. században is megtartotta, majd a 20. század folyamán több kisebb-nagyobb utcával bővült úgy, hogy a két településrészt összekötő, egykor nádas területen kialakított út biztosította és biztosítja ma is - a legrégebbi utcáival együtt - a település legfontosabb életterét.

A beépítés változatos, többnyire egyszintes. Az újabb településrészekben láthatók kétszintes, változó beépítettségű telkek. A házak jelentős része átépült, bár sok közülük hagyományos elemeiben még őrzi az egykor jellemző építészeti formavilágot. A településen számos hagyománykövető épület található, különösen a Pápáról bevezető út mentén, amelyek egységes, hasonló homlokzata, az épületek aránya, a beépítés módja települési érték. Mivel ezek közül helyzetükből adódóan (település fogadóképe) több jelentős szerepet játszik a településkép meghatározásában, rekonstrukciójuk, felújításuk fontos feladat.

I. e.) Védettségek. (Régészeti és építészeti műemléki).

A település közigazgatási területén kiemelt régészeti védelmet élvező lelőhely nincs, de megjegyzendő, hogy a nyilvántartott régészeti lelőhelyek a 2001. évi LIV tv. 11. §-a által meghatározott általános törvényi oltalommal bírnak. Az országos műemléki jegyzék szerint, Nemesgörzsöny területén országosan védett műemlék nincsen.

I. f.) Az örökségi érték és védettségük viszonya.

A település közigazgatási területén 11 nyilvántartott régészeti lelőhely található, amelyeket az 1. a) pontban felsoroltunk. A Séd- és a Dorza vízfolyások mentén sűrűsödnek a lelőhelyek, ami természetes hisz a megtelepedés alapfeltétele a víz közelsége. Így – túl az 1. a) pontban felsorolt régészeti lelőhelyeken – a teljes vízpart régészeti érdekű területnek tekinthető. Az itt végzett földmunkáknál fokozott

eshetősége van régészeti emlékek előkerülésének a nyilvántartott lelőhelyeken kívül is. A településen helyi védelemről szóló rendelet nincsen. A 66/1999. (VIII. 13.) FVM rendeletre hivatkozva, felhívjuk az érintettek figyelmét arra a lehetőségre, mely szerint Helyi védelemben, mind területi, mind egyedi érték egyaránt részesülhet. A védelmet a szabályozásban, vagy önálló, a helyi védelemről szóló rendeletben lehet biztosítani.

I.f.1.) Régészeti lelőhelyek:

Nemesgörzsöny területén az MTA Régészeti Intézete irányításával a Magyarország Régészeti Topográfiája keretén belül készült szisztematikus régészeti topográfia (Magyarország Régészeti Topográfiája 4. A Pápai és Zirci járás. Budapest, 1972. 178-179; a továbbiakban Topográfia). A hatástanulmány a tervezési terület régészeti örökségének vizsgálatakor alapvetően erre támaszkodott.

A felsőgörzsönyi részben, a református templomtól nyugatra (1. sz. lelőhely) eső területen, illetve a környéken néhány Árpád-kori cserépbogrács és jóval több későközépkori edény töredékét került a felszínre. A középkori Felsőgörzsönnyel azonosítható település a lelőhelytől északra, a mai beépített területre is átnyúlik. Az egymáshoz közel eső két Görzsöny története meglehetősen azonos, írott forrásokban nem is lehet mindig különválasztani őket. Gursun névformában, 1346-ban találkozunk először a hely nevével, míg Alsó- és Felsőgörzsöny nevét ilyen alakban először a 15-16. sz. fordulóján olvashatjuk. Minden valószínűség szerint közös templomuk itt, Felsőgörzsönyben állhatott. Ettől északra, közel a mai belterületi részhez, a „Hegyre-dűlő”-ben (6. sz. lelőhely) későbronzkori és Árpád-kori cseréplelet ismert. A két település közötti területen, a „Kertalja” nevű részen (7. sz. lelőhely) őskori cserépleletet találtak a régész-kutatók. Alsógörzsöny területén (2. 3. sz. lelőhely), a falu belterületéhez közel talált Árpád-kori cseréplelet bizonyossága szerint, itt állhatott a középkori falu, míg a falurész belterületén, a Posta épület közelében későbronzkori leletanyag vált ismertté. A Séd patak árterében szintén két régészeti lelőhely vált ismertté a „Mezei dűlő” nevű helyen (10-11. sz. lelőhely), ahol a homokbánya területén egykoron csontvázakat és edényeket találtak, de ezek beazonosítása nem történt meg, a lelet időközben elkallódott. Ugyan itt a „Szélmezei-dűlő”-ben őskori cseréplelet vált ismertté. A lelőhelyektől északra a „Kanálisra-dűlő” területén (4. 5. sz. lelőhely), azaz a Marcal folyó árterében őskori leletanyag került megismerésre, míg a Dorza-patak mentén (8. 9. sz. lelőhely) későbronzkori, Római- és Árpád kori leletanyagot találtak a kutatók.

I. f. 2.) Építésze, köztéri alkotások:

Egyházi épületek:

A településen jelenleg két református templom van, de egyik sem védett.

Nemesgörzsöny középkori templomáról írásos adatokkal ez idáig nem rendelkezünk, de az a tény, hogy a középkorban a település (=Felsőgörzsöny) neve „Egyházasgörzsöny”-ként is szerepel, feltehetően itt állhatott a két település közösen használt temploma is.

1. Református templom,
Címe: Kossuth Lajos u.
(Alsó-, Nemesgörzsöny).
Hrsz. 30/2.

Története:

Bár Felső- és Alsógörzsöny két önálló község volt - csak 1940-ben, Veszprémgörzsöny néven egyesítették, majd 1942-ben Nemesgörzsöny-nek nevezték el - lényegében az összeépült két falu egyazon életet élte. Parókiája Felsőgörzsöny, de kapcsolatuk nem az anyaegyház - fiókegyház szokásos formája, hiszen egy lelkész látta el mindkét közösséget kezdettől fogva.

1790-ben a sövénytemplom helyébe észak-déli tengelyben kőtemplom épült, hozzá 16 m-es tornyot 1921-22-ben emeltek. Bél Mátyás 1735-ben írt művében írja, hogy templomuk Felső Görsonben emelkedik. 1798-ban a Felső- és Alsó Görzsönyi Református Keresztényi Gyülekezet együttesen határozza el a templom (Felsőgörzsöny temploma) bővítését. A parokián levő egyik irat említi 1824-ben, hogy Alsó Görsonben is van kőből épített templom, ahová az Oskola Mester minden hétben ötször eljár, a Tiszteletes Prédikátor úr pedig Esztendőben hatszor úrvacsorát szolgáltat. Az alsógörzsönyiek az anyatemplom többszöri átépítésében mindenkor egyenlő részt vállaltak és „egyenlő jussok vagyon”. Az itteni templom tehát a 19. sz. elején épülhetett, de részleteiről semmit sem tudunk. Az 1857. évi kataszteri térkép még torony nélkül ábrázolja. Az anyatemplom 1883. évi átépítése idején az istentiszteletet itt, Alsógörzsönyben tartották.

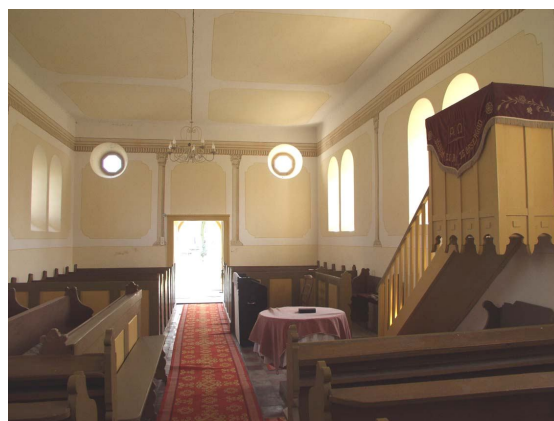
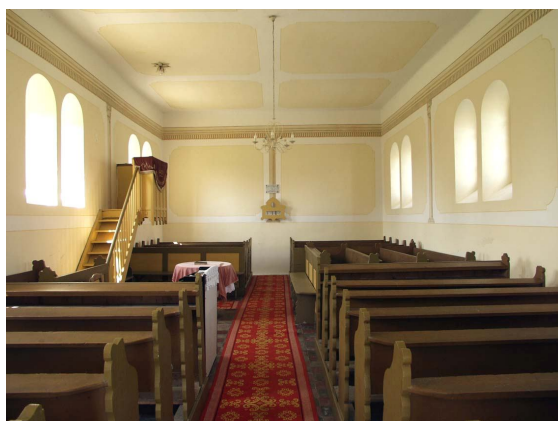
Jellege:

Az egykori Alsógörzsöny főutcájában, annak is a tengelyében kialakított kis térségben áll exponált helyen. Nem védett.

Külseje:

A durva, dörzsölt vakolat elkeni a homlokzati architektúra finomabb részleteit - bár nem valószínű, hogy valaha is részletgazdag volt. Jelen állapotában meglehetősen sivár.

A főhomlokzati sík elé álló homlokzati középtorony földszintjén félköríves záródású nyílásban 2 szárnyú kapu a 19. század végéről. Fölötte kör alakú kórusablak. A földszint fölött, a hajó csurgóereszének mintegy folytatásaként keskeny, rézsús vízvető szalag fonja körül a tornyot és a főhomlokzatot. A felső toronytömb oldalain félkörös záródású faltükrökben ülnek az ablakok: alul egy nagyméretű padlásablak, fent hármás harangablakok. A toronytestet súlyos háromszögű oromfalak zárják, azon palafedésű, hegyes, magas, 8 szögű gúliszak, csúcsán gömb és csillag. Háromszög alakú sima oromfal. A főhomlokzaton még két, magasan nyíló körablak. A hajó sima homlokzatú 3 félköríves záródású ikerablak. Kontyolt nyereg-tető, palafedés, csurgóeresz.

Belseje:

Teremttemplom. Sima falain illozionikus falfestés - architektonikus elemekkel: pilaszter, keretezett falmezők, fogsoros párkány - igyekszik bensőségesebb hangulatot kelteni. (Érdekes, ahogy a két körablak beleront a párkány "illúziója"-ba). Födémét festés mezőkre bontja. A kétoldali 3-3 ikerablak jó bevilágítást biztosít. Kétszárnyú 19. századvégi ajtó nyílik a toronyaljba - az csehboltozattal fedett. Karzat nincs. Mozaiklap padlóburkolat.

A hosszfalon nagyon egyszerű asztalosmunkájú szószék. Műkő úrasztal, harmónium. Egyszerű fenyőfa padok fűrészelt fejjel. A toronyaljban I. és II. világháborús emléktáblák. Kétállószerű fedélszerkezet.

A 104 kg-os harangot Szlezák László öntötte 1922-ben Budapesten, felirata: „Ezt a harangot mi, az alsógörzsönyi ref egyháznak tagjai közadakozásból öntettük... templomunk felavatásának öröm és hála ünnepére... Uram vedd tőlünk kedvesen.” A 80 kg-osat Ducsak István öntötte 1967-ben Orszentmiklóson, felirata: „A béke harangja. Öntötte Győrffy Sándor és neje Sebeczky Emilia... Tebenned bízunk eleitől fogva.”

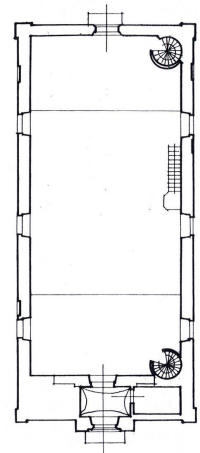
2. Református templom.

Címe: Rózsa Ferenc utca (Felsőgörzsöny).

Hrsz.

Története:

Egy 1774-beli összeírás szerint 1545-ben „Mike Balázs házastársa, Pesztelisz Zsófia egy testamentum levelében emlékezik a „keresztyén reformata szent eklézsiáról”, amelynek tíz rendes rétet hagyományozott az alsógörzsönyi határban. Így bár keletkezése idejét pontosan nem tudjuk, mégis a kezdetre kell azt tennünk. Első lelkészét 1618-ban - az egyházmegye megalakulásakor - Vasas Tamás személyében találjuk. Ettől kezdve állandóan voltak lelkészei, kik nagyobb üldöztetést nem szenvedtek. Az 1636-os török háború alkalmával ugyan elszéledtek a falu lakói, de újra visszatérve folytatták vallásgyakorlatukat. 1665-ben külön török bírāja volt, míg a nemesi bíró 1670-ben a község akaratából bíraskodott. A két falut később is gyakran - minden jelző nélkül - Görzsöny néven találjuk a forrásokban. Az 1721-i vallásügyi vizsgálat előtt megjelent tanúk: Kálnai András prédikátor, Bán István bíró, Pethő Mihály, Győrffy Mihály és Aghy Márton vallomása szerint az

egész falu református, a templomot fundamentumostól a Pethő-család elődei építették, de azóta már renoválták is. 1771-ben református iskolája volt (az első protestáns rektort állítólag már 1536-ban hívták ide). Magyar falu, túlnyomórészt református lakossággal, 1799-ben nagyobbították templomukat. Az 1800-ban Felsőgörzsönyben az addigi „otromba kőtornyot lebontották,” s helyére építették a mai tornyot. Úgy látszik, hogy az 1421-ben említett templom többé-kevésbé megmaradt az idők folyamán, s ott van a mai felsőgörzsönyi templomban. Mivel a parókia Felsőgörzsönyben van, a két Görzsöny lelkészei állandóan Felsőn laktak.

L e í r á s a:

Kelet-nyugati tengelyben épült, 14x24 méteres belsővel, 28 méteres homlokzati, hegyessisakos toronnyal. Edényei 1830-ból származnak. Bejárata félköríves záródású, felette félköríves záródású ablak. A homlokzat két oldalán egy-egy félköríves záródású ablak. Ablakai és bejárata felett íves formájú, vakolt párkányzat. Homlokzatán, a tetőzet vonalában fűrészfogas vakolatornamens. Homlokzatának két szélén a tetőzet vonalán túlnyúló, csúcsban végződő, gömbszerű oszlopdísz. A torony középső részén vakolt keretbe foglalt, kör alakú ablak. A harangtorony mind a négy oldalán ablaknyílás. Toronysisakja alatt háromszögletű párkányzat. A toronysisak gúla alakú, cserépborítású, tetején gömb, rajta csillag. Orgonáját Ország Sándor építette 1911-ben 8 változattal, romos. A J. Gschlossl féle 1817-ben öntött harangot az I. világháború után eladták Barabásszegnek.

A 409 és 256 kg-os harangjait Szlezák László öntötte 1926-ban Budapesten, a nagyobbik felirata: „A hadba vitt harang helyett Isten segítségével készítette a Felső-Alsógörzsönyi gyülekezet közadakozásból Isten dicsőségére... Ha Isten velünk, kicsoda ellenünk? Rém. 8:31.” A kisebbik felirata: „Istenemnek, egyháznak, felsógörzsönyi Farkasdy Gábor, Felsőgörzsöny, 1926. június 1-én...”

Lelkészei: Sümegi Vasas Tamás 1618. - Szalai Gergely 1618. - Ludanus György 1619. - Boldi János 1627-32. - Büi Ferenc 1642-43. - Beládi Pál 1648-50. - Kóródi János 1652-58. - Ujj András 1674. (Pozsonyba idézték, nem ment el.) - Fejérvizi Péter 1693. - Szeremlei János 1693-1707. - Szikszai István 1707-10. - Peleskei Péter 1711. - Kálnai András 1708. - - Almási Mihály 1722-28. - Osvald Úr 1729-31. - Egregyi (Egresi) Pál 1730. - Füredi Ferenc 1745. - Szikszai P. István 1732-53. - Bányai Allós István 1753-56. - Ferenczi János* 1756-71. aug. 25. - Horváth Kocsi Sámuel 1772. - Győri István 1772-84. - Által Ferenc (Pápa, 1753. dec. 12-Pápa, 1826.) 1784-1824. - Oroszi János sl.1824. - Keserű János 1824-35. - Antal József* 1835-66. (é.68. 1798-1866. máj. 5.) - Szabó Aladár 1868. - Antal Károly* 74 é.1868-1913. okt. 20. - Konta Dezső sl. 1910-11. - Süvegh István sl. 1912. - Várady Zoltán sl. 1913. - Nagy András h. 1914. - Bolla József 1914-52. - Rátz Jenő 1952-77. - Nagy Imre h. 1977-78. - Eszlinger András 1978-82. - Gavallér Pál 1982-86. - Nemes Kálmán 1986- (t) 94. szept. 18. - Hargita Pál István (Fehérvárcsurgó, 1951. okt. 20) 1994-től mind e mai napig.

Lakóházak, gazdasági épületek:

A község utcáiban jelenleg mintegy 300 lakóház található. (1941-ben 227, 1949-ben 212 lakóház). A településen üres telkek és foghíjak találhatóak. A lakóterület beépítés falusias jellegű, ez a beépítési jelleg továbbra is megtartandó.

A község lakosságának száma az utóbbi években stagnálást mutat, jelenleg mintegy 795 fő, s jelentős növekedésével hosszabb időtávban sem lehet számolni.

Nemesgörzsöny településformája 1940-ig két önálló településből egyesített korábban egy-, illetve napjainkban többtűcsés falu. Telkeinek elhelyezkedését tekintve szalagtelkes falu, azaz egymás mellett fekvő keskeny, hosszú belső telkei hosszanti oldalukkal érintkeznek, így alkotnak többszöri sorozatot.

Az évszázadok folyamán korai épületállománya jórészt kicserélődött, ma álló legrégebbi épületeit is a 19. század végén emelték. Ezek az épületeket részben kőből, részben már korszerű anyagok (égetett téglá- és cserép) felhasználásával emelték, ahol magas mesterségbeli tudásról árulkodó fejlett szerkezetek használata volt a jellemző. Mai utcaképében a 19. és a 20. század elejéről alaptevéően két hagyományos lakóház típus különböztethető meg: az utcára merőleges gerinccel elhelyezett egymenetes, oromfalas, cseréppel fedett, esetenként téglából falazott tornáccal épített lakóépület, illetve a városiasodó, az utcavonallal párhuzamosan beforduló, 4-5 tengelyese homlokzattal kialakított épület. A második világháború után utcasornyai régi ház tűnt el a településen, a hagyományos fésűs beépítést felváltotta, illetve az új utcák mentén kialakult a sátoztetős kockaházás beépítés, míg az 1980-1990-es évektől kezdődően a helyi hagyományoktól teljes mértékben eltávolodott „palotaszerű”, aránytalan méretű, színű és tömegű épületek megjelenése a jellemző. A téveszítéssel megkezdődött az egyéni gazdaságok hanyatlása: a falu hagyományos épületei (elsősorban a gazdasági épületek) funkciójukat veszítették és fokozatosan eltűntek. Szerencsére, hogy ezen a vidéken a gazdasági épületek sok esetben a lakóházhoz kapcsolódóan, tartós anyagból épültek, így még ma is sok ilyen épület áll a faluban.

* Nyilvántartásban vett lakóépületek, épületegyüttesek:

- Utcasor.	Széchenyi utca 22-28. sz.	Hrsz: 122, 121, 119, 118. (H)
- Lakóépület.	Deák Ferenc u. 7. sz.	Hrsz: 392. (H)
- Lakóépület.	Gárdonyi G. u. 2. sz.	Hrsz: 437.
- Lakóépület.	Gárdonyi G. u. 3. sz.	Hrsz: 505.
- Lakóépület.	Gárdonyi G. u. 24. sz.	Hrsz: 418.
- Lakóépület.	Gárdonyi G. u. 231 sz.	Hrsz: 463.
- Lakóépület.	Kossuth L. u. 9. sz.	Hrsz: 154. (H)
- Lakóépület.	Kossuth L. u. 17. sz. (1911).	Hrsz: 159.
- Lakóépület.	Kossuth L. u. 22. sz.	Hrsz: 16.
- Fogadóépület.	Kossuth L. - Széchenyi.	Hrsz: 31.
- Lakóépület.	Rózsa F. u. 19. sz.	Hrsz: 386. (H)
- Lakóépület.	Rózsa F. u. 25. sz.	Hrsz: 377. (H)

- Lakóépület.
- Lakóépület.
- Lakóépület.

Széchenyi. u. 2. sz.
 Széchenyi. u. 6. sz.
 Széchenyi. u. 21. sz.

Hrsz: 146.
 Hrsz: 144. (H)
 Hrsz: 42.

Deák F. u. 7.

Gárdonyi u. 2.

Gárdonyi u. 3.

Gárdonyi u. 24.

Gárdonyi u. 31.

Kossuth u. 9.

Kossuth u. 17.

Kossuth u. 22.

Kossuth-Széchenyi u. (Hrsz: 31).

Rózsa F. u. 9.

Rózsa F. u. 25.

Széchenyi u. 2.

Széchenyi u. 4.

Széchenyi u. 21.

* Helyi védelemre javasolt lakóépületek. (H)

Megjegyzés: Az alábbiakban felsorolt örökségi értékek bemutatása informatív jellegű, **országos-**, illetve **helyi védelem** alá történő helyezésük előtt a szakszerű vizsgálatuk javasolt, így a védendő helyi értékek száma ennek függvényében fog végleges formában alakulni. A helyi védelem alá helyezendő köz- és lakóépületek külső megjelenését, utcai és udvari homlokzatuk stílusjegyeit, oromfalakat, oszlopos tornácokat, nyílászárókat meg kell tartani. Az épületekről és motívumaikról részletes fotók és rajzok készítenők, azok az engedélyezési terv részét kell, hogy képezzék.

a. Utcakép:

Címe: Széchenyi u. 22-28. sz. (H)

Hrsz: 122, 121, 119, 118.

L e í r á s a: Feltehetően téglából épült lakóházak. Falazatuk vakolt, általában fehérre meszelt. Alaprajzukat tekintve egysoros, háromosztatú (szoba, konyha, kamra) épületek, egy központi bejárattal. A födémszerkezet feltehetően a falra fektetett gerendákra támaszkodik. Tetőszerkezetük valószínűleg szelemenés. Tetőformájuk nyeregtető, héjazatuk tetőcserép. Az utcafronton általában két ablak. Homlokzatuk vakolatdíszes. Az oromzatok téglapítésűek, rajtuk két szellőzőnyílás. Az oromháromszög szögletes csúcsban végződik, alsó oldala alatt általában tetőcseréppel kirakott vakolatpárkány. Az utcakép utcavonalas beépítésű, az épületek homlokzata az utcáig nyúlik.

b. Lakóépületek:

1. Lakóépület.

Címe: Széchenyi u. 6. (H)

Hrsz. 144.

L e í r á s a: Feltehetően téglából épült lakóház. Falazata vakolt, szürkésbarnára festett. Falazatának lábazata szürke színű. Alaprajzát tekintve kétsoros, többsztatú épület, vagy „L” alakú, ún. hajlított ház. A földémszerkezet feltehetően a falra fektetett gerendákra támaszkodik. Tetőszerkezete valószínűleg szelemenés. Tetőformája valószínűleg nyeregtető, héjazata tetőcserép, utcára néző oldalán két padláslyukkal. Utcafrontján öt szalagkeretes ablak. Ablakai kapcsolt gerébtokosak, kétrétegűek, kétharmad-egyharmad arányban osztottak, két, felső harmadukban egy nyílászárnyasak. Ablakai felett timpanonszerű, illetve középen félköríves záródású szemöldökpárkány, alatta változatos vakolatornamensekkel. Homlokzata késő barokk jellegű, vakolatdíszes. A homlokzatot két fejezettel ellátott, pilasztert utánzó falpillér három részre tagolja. Az utcai homlokzat előtt keskeny előkert, mely a régebbi hagyományokat őrző előkertes utcaképre utal. Ilyenkor az utcaképet nem annyira az épületek, mint inkább a kerítések és a növényzet határozza meg. Az utcakép laza sorházas beépítésű, azaz az épületek hossziránya megegyezik az utcával, széles frontjukkal fordulnak kifelé, de rövid oldalukkal nem érintkeznek. Kissé leromlott állapotú, felújításra szorul.

2. Lakóépület.

Címe: Kossuth Lajos u. 9. (H)

Hrsz. 154

L e í r á s a: Feltehetően téglából épült lakóház. Falazata vakolt, rózsaszínre festett. Falazatának lábazata szürke színű. Alaprajzát tekintve kétsoros, többsztatú épület, vagy „L” alakú, ún. hajlított ház. A földémszerkezet feltehetően a falra fektetett gerendákra támaszkodik. Tetőszerkezete valószínűleg szelemenés. Tetőformája nyeregtető, héjazata tetőcserép, utcára néző oldalán két padláslyukkal. Utcafrontján négy szalagkeretes ablak. Ablakai kapcsolt gerébtokosak, kétrétegűek, kétharmad-egyharmad arányban osztottak, két, felső harmadukban egy nyílászárnyasak. Ablakai felett középen félköríves záródású

szemöldökpárkány, alatta kör alakú vakolatornamenssel. Homlokzata késő barokk jellegű, vakolatdíszes. Az ablakokat vízszintes, vakolt falsáv kapcsolja össze. A tetőzet alatt a homlokzat teljes szélességében vízszintesen futó, fehérre festett falsáv. Oromzata dísztelen, rajta két hosszúkás formájú szellőzőnyílás. Az oromháromszög macskalépcsős, farkasfogas kontúrkiképzésű. A homlokzathoz téглаépítésű, kapunyílással ellátott magas falazat csatlakozik. Az utcakép laza sorházias beépítésű, azaz az épületek hossziránya megegyezik az utcával, széles frontjukkal fordulnak kifelé, de rövid oldalukkal nem érintkeznek. Kissé leromlott állapotú, felújításra szorul.

3. Lakóépület.

Címe: Rózsa F. u. 25. (H)

Hrsz. 377

L e í r á s a: Feltehetően téglából épült lakóház. Falazata vakolt, sárgára festett. Falazatának lábazata szürke színű. Alaprajzát tekintve kétsoros, többosztatú épület, egy központi bejárattal. A födém szerkezet feltehetően a falra fektetett gerendákra támaszkodik. Tetőszerkezete valószínűleg szelemenés. Tetőformája elől kontyolt nyeregtető, héjazata tetőcserép, négy padláslyukkal. Homlokzatán három szalagkeretes ablak. Ablakai kapcsolt gerébtokosak, kétrétegűek, kétharmad-egyharmad arányban osztottak, két nyílászárnyasak. Ablakai felett középen zárókőútánzat. Homlokzata eklektikus jellegű, vakolatdíszes. A homlokzat falsarkain vakolt kőútánzat (armírozás).

4. Lakóépület.

Címe: Rózsa F. u. 19. (H)

Hrsz. 386

L e í r á s a: Feltehetően téglából épült lakóház. Falazata vakolt, fehérre meszelt. Alaprajzát tekintve kétsoros, többosztatú épület, egy központi bejárattal. A födém szerkezet feltehetően a falra fektetett gerendákra támaszkodik. Tetőszerkezete valószínűleg szelemenés. Tetőformája nyeregtető, héjazata valószínűleg tetőcserép. Utcafrontján három ablak. Ablakai kapcsolt gerébtokosak, kétrétegűek, kétharmad-egyharmad arányban osztottak, két nyílászárnyasak. Homlokzata eklektikus jellegű, vakolatdíszes. Homlokzatának falsarkain vakolt kőútánzat (armírozás), ablakai között rombusz formájú vakolatornamenssek. Oromzata téглаépítésű, kb. a torokgerenda magasságában két, egymástól távol eső, hosszúkás formájú szellőzőnyílás. Az oromháromszög szögletes csúcsban végződik, alsó oldala alatt tetőcseréppel kirakott vakolatpárkány. Az utcai

homlokzat előtt keskeny előkert, mely a régebbi hagyományokat őrző előkertes utcaképre utal. Ilyenkor az utcaképet nem annyira az épületek, mint inkább a kerítések és a növényzet határozza meg. Előtte drótkerítés.

5. Lakóépület.

Címe: Deák F. u. 7. (H)

Hrsz. 392.

L e í r á s a: Feltehetően téglából épült lakóház. Falazata vakolt, sárgára festett. Falazatának lábazata szürke színű. Alaprajzát tekintve kétsoros, többszartatú épület, vagy „L” alakú, ún. hajlított ház. A földémszerkezet feltehetően a falra fektetett gerendákra támaszkodik. Tetőszerkezete valószínűleg szelemenés. Tetőformája nyeregtető, héjazata tetőcserép, utcára néző oldalán két padláslyukkal. Utcafrontján négy szalagkeretes ablak. Ablakai feltehetően kapcsolt gerébtokosak, kétrétegűek, kétharmad-egyharmad arányban osztottak, két, felső harmadukban egy nyílászárnyasak. Ablakai felett félköríves záródású szemöldökpárkány, alatta vakolatornamenssel. Ablakai alatt vakolt köténydíz. Homlokzata késő barokk jellegű, vakolatdíszes. Az ablakokat vízszintes, vakolt falsáv kapcsolja össze. A homlokzat két szélén függőleges vakolt falsáv. Oromzata dísztelen, rajta két egymástól távol eső, hosszúkás formájú szellőzőnyílás. Az oromháromszög macskalépcsős, farkasfogas kontúrkiképzésű. A homlokzathoz téglaeépítésű, kapunyílással ellátott magas falazat csatlakozik. Az utcakép laza sorházas beépítésű, azaz az épületek hossziránya megegyezik az utcával, széles frontjukkal fordulnak kifelé, de rövid oldalukkal nem érintkeznek.

c. Gazdasági-ipari épületek:

Malom-épület. (H)

Címe: Felsőgörzsöny,

Hrsz. 544.

L e í r á s a: Felsőgörzsöny falurészből Egyházaskeszőre menő országút elhagyva a falút, keresztülhalad a Tapolca patak hídján. Ott, az út déli oldalán áll a hajdani vízimalom. Építési ideje a 19.

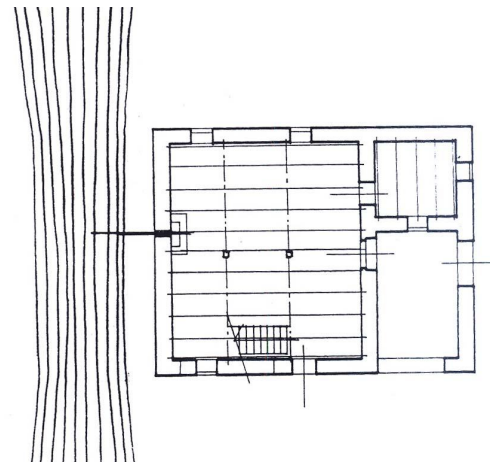
század első felére tehető, megerősíti ezt a feltételezést az 1857.évi kataszteri térkép, mely helyén és kontúrájával ábrázolja. Nem nevesíti a malmot. Három épület együttest képezett akkor, ezek közül kettő ma is megvan. A térképen látható, hogy a

patak a malom előtt - természetesen, vagy mesterségesen - összeszűkül és az így felgyorsított víz hajtotta a malom két kerekét.

Jelenleg az elhagyott épületeken kívül mindebből semmi nem látható, a patak vize is elapadt. A téglány alakú épület alaprajza egyszerű, egy nagyobb munkateremből és két kisebb helyiségből áll. Háromszintes, a második szint valaha raktár volt, a harmadik szint padlás.

Alsószintje alul vegyes-falazattal, följebb téglafallal épült. A nagytrerebben két erős szögletes fapillérre nyeregfával alátámasztott mestergerendák ülnek, azokon gerendás, pallós fafödém. Az emeleten ugyanaz, de a mestergerendák - és ezáltal a födémgerendák is 90°-kal elfordítva. A két kisebb helyiség közül az egyiket sík fafödém borítja. A padláson dőlt székű, üres, de nem a tipikusan barokk fedélszék áll. Cserépfedés, csurgóeresz. Eredetileg arányos rendezett, későbarokk jellegű homlokzata lehetett. A hőkörös vakolat-mezőket sima fehér vakolatszalagok keretezték, nyomai még fellelhetők. A hajdan rendezett nyíláskiosztást befalazások és újonnan vésett nyílások teszik zavarossá. A maradványokból láthatóan a nyílászárók tölgyfatokban ülő egyszerű ipari szerkezetek voltak. A terem végén még látszik a malomkerék aláfalazott tengelye, ill. annak jelenkori változata.

Térplasztika:

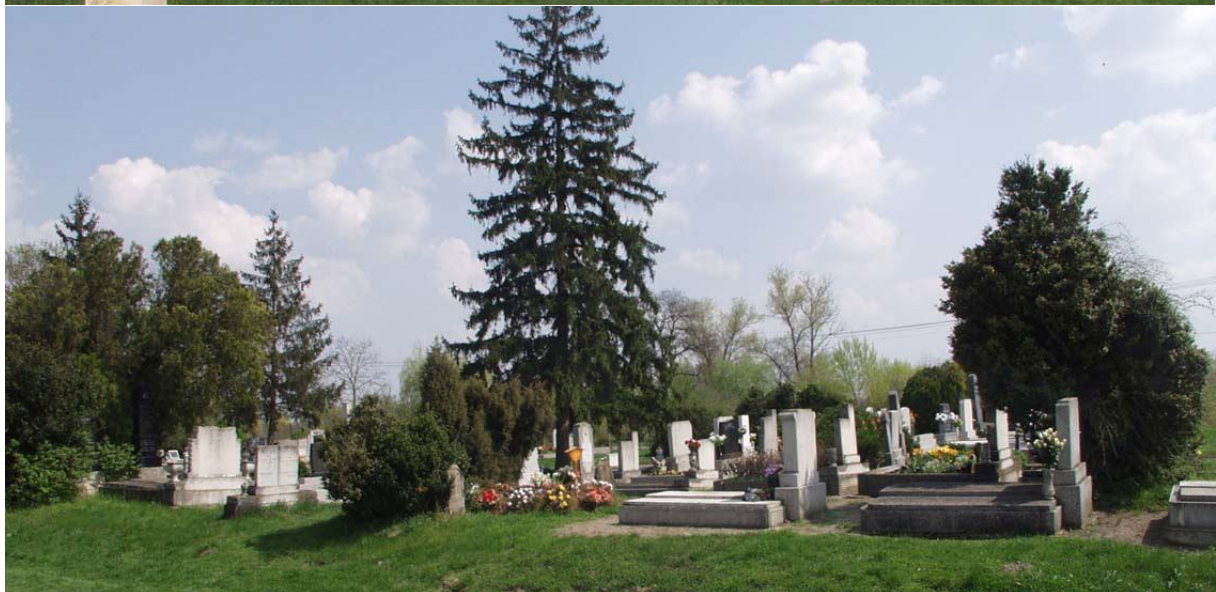
Egyházi és világi jellegű kisplasztika (Kőkeresztek, köztéri szobrok):

A település köztéri alkotásai jobbára a világháborúkban elhunytak neveit megörökítő emléktáblákból-, a felsőgörzsönyi templom előtt egy Kálvin János bronzszobra, illetve a református gyülekezet fennállása 450. évfordulója emlékére állított, Balló József pápai népi fafaragó, által készített kopjafából komponált emlékből áll. Mindkét református templom toronyaljában lett elhelyezve a Schneider Géza pápai kőfaragó által 1925-ben egyforma mintára faragott díszes emléktáblái, melyeken az I.

világháborúban elhunytak nevei lettek megörökítve, illetve mindkét templomban látható egy-egy emléktábla, melyen a II. világháború áldozatainak nevei olvashatók, ez utóbbiakat Nagy Lajos egyházaskészői kőfaragó készítette. A felsőgörzsönyi templom falán Kutas László (sz. 1936) szobrászművész bronzban öntött domborműve állít emléket a nemesgörzsönyi Vargha Gyula (1853-1929) statikus, költő, egykori miniszter, a MTA tagjának, illetve feleségének, sz. Szász Póla (1863-1947) költő, műfordító, egyházi publicistának, akit a magyarországi Bethánia Egylet megalapítójaként tartanak számon.

Temető és sírjelei:

A településnek több temető területe is van. A 225., 226., 227., 228. hrsz-ú ingatlanon, valamint a 195. hrsz-on is találunk egy kisebb temetőt (Széchenyi utca), ez utóbbiban a sírjelek jellegtelenek. A település nagyobbik, a Rózsa Ferenc utcában lévő temetője a 318., 316. hrsz-ú ingatlanon található, s mivel ennek területe mára elérte korlátjait, ezért bővítése vált szükségessé, melyre a vele szomszédos külterületi ingatlanok alkalmasak (031/1./2., 025/19. hrsz). Ez utóbbi temetőben több értékes, a 19. század második feléből származó síremlék található, illetve a Farkasdy-család kriptája. Örökségi értéküket tekintve ezek a síremlékek, illetve a fent említett kriptá az előtte álló idős puszpángokkal együtt védelemre érdemes értéként kezelendők.

A közös használatú temető rendezett, ravatalozója is van. Kedvezőtlen látványelem a transzformátorház a háromszög alakú terület szegélyén.

1855. Börötczy Dániel.

1862. Pethő Lídia.

1864. NS. Tóth Zsófia.

1868. Börötczy Dánielné

1872. Pethő Pálné.

1873. Szabados K-né.

1875. Királyföldy Péter.

1876. Farkasdy Zsófia.

1890. Pethő I-né

I. g.) Védelem alatt álló, illetve védelemre javasolt örökségi értékek.

a. **MŰEMLEKEK.** Védelem alatt álló műemlékei:

A településen országos védelem alatt álló örökségi érték nincsen.

b. **HELYI VÉDELEM**re javasolt örökségi értékek.

Megjegyzés: Az alábbiakban felsorolt örökségi értékek bemutatása informatív jellegű, **országos-**, illetve **helyi védelem** alá történő helyezésük előtt a szakszerű vizsgálatuk javasolt, így a védendő helyi értékek száma ennek függvényében fog végleges formában alakulni. A helyi védelem alá helyezendő köz- és lakóépületek külső megjelenését, utcai és udvari homlokzatuk stílusjegyeit, oromfalakat, oszlopos tornácokat, nyílászárókat meg kell tartani. Az épületekről és motívumaikról részletes fotók és rajzok készítendőek, azok az engedélyezési terv részét kell, hogy képezzék.

A 66/1999. (VIII. 13.) FVM rendeletre hivatkozva, felhívjuk az érintettek figyelmét arra a lehetőségre, mely szerint Helyi védelemben, mind területi, mind egyedi érték egyaránt részesülhet. A védelmet a szabályozásban, vagy önálló, a helyi védelemről szóló rendeletben lehet biztosítani.

- Református templom (Felsőgörzsönyi rész).	Hrsz:
- Református templom (Alsógörzsönyi rész).	Hrsz: 30/2.
- Utcasor. Széchenyi utca 22-28. sz.	Hrsz: 122, 121, 119, 118. (H)
- Lakóépület. Deák Ferenc u. 7. sz.	Hrsz: 392. (H)
- Lakóépület. Kossuth L. u. 9. sz.	Hrsz: 154. (H)
- Lakóépület. Rózsa F. u. 19. sz.	Hrsz: 386. (H)
- Lakóépület. Rózsa F. u. 25. sz.	Hrsz: 377. (H)
- Lakóépület. Széchenyi. u. 2. sz.	Hrsz: 146. (H)
- Malom-épület. Felsőgörzsönyi rész.	Hrsz. 544.

Ih.) Természeti örökség emlékei:

Nemesgörzsönyön országos, vagy helyi jelentőségű védett természeti terület nem található. Védendő külterületi részek a településtől nyugatra, a közigazgatási terület szélén, a patak mentén lévő természeti területek. Természetvédelmi szempontból

értékes gyepterületek tartoznak ide. Az érzékeny természeti területekre (ÉTT) vonatkozó szabályokat a 2/2002 KÖM-FVM rendelet határozza meg. Az ÉTT bevezetésének célja a természeti (ökológiai) szempontból érzékeny földrészeken olyan természetkímélő gazdálkodási módok megőrzése, fenntartása, amelyek támogatással ösztönzött, önként vállalt korlátozások révén biztosítják az élőhelyek védelmét, a biológiai sokféleség, a tájképi és kultúrtörténeti értékek összehangolt megőrzését. Nemesgörzsöny esetében a közigazgatási terület nyugati fele ebbe a kategóriába tartozik.

Nemesgörzsöny közigazgatási területének nyugati egysége a megyei rendezési tervben tájképvédelmi övezetbe sorolt.

Ökológiai szempontból kiemelkedő jelentősége van a fasoroknak, cserje- és erdősávoknak, amelyek a mezőgazdasági területek mentén húzódnak, azokat megszakítják. Ökológiai szerepük miatt fontos a településtől északnyugatra elhelyezkedő gyeperő, legelő területek fenntartása. Fontos ökológiai folyosó a Bittvapatak a hozzá kapcsolódó partmenti sávval. Ökológiai és tájvédelmi szempontból fontos a vízfolyások menti hiányos növénytelepítés kiegészítése, a szükséges puffer sáv kialakítása.

Nemesgörzsöny egyedi természeti értékei:

- Koros fűz a Széchenyi utcai közparkban
- A Farkasdy család kriptája előterében lévő idős puszpángbokrok
- Idős puszpángok az északi temetőben
- Koros platán és kislevelű hárs a református templom előkertjében
- Idős kőrisfa a református templom hátsó kertjében
- Koros diófák a református templom oldalkertjében

I. i.) Területhasználat és területi állapot a kulturális örökség összefüggés-rendszerében:

Nemesgörzsöny régészeti lelőhelyei túlnyomó részben külterületen találhatóak, ezért a belterületi rendezés nincs rájuk hatással. A régészeti lelőhelyek területének egy részén mezőgazdasági művelés folyik. Ez közvetlenül nem semmisíti meg ugyan a lelőhelyeket, de hosszú távon észrevehető és visszafordíthatatlan károsodást okoz bennük.

Az épített örökség emlékei és környezetük általában megfelelő állapotban vannak. Műemléki védelem alatt egyetlen épülete sem áll. Mindkét (református) temploma jó állapotban van. Régebbi lakóépületei közül több felújított állapotban van, látni egy-két szépen megőrzött, illetve felújított lakóházat a faluban, de vannak olyan régi épületek is, amely felújítást igényel(ne). Községi temetője rendezett, fásítása, illetve a temető régi síremlékeinek pontos felmérése a még elvégezendő feladatok közé tartozik.

II. Változtatási szándékok

II. a.) Településhálózati és tájhasználati változás

Belterület:

Nemesgörzsöny jelenlegi településszerkezete két önálló falu (Felsőgörzsöny, és Alsógörzsöny) egyesítéséből alakult ki. Két főutcáját leszámítva, jelenlegi úthálózata a 19. századtól kezdődően alakult ki. A rendezési terv szerint a régi utcahálózat megtartandó, egyetlen új utca megnyitását a Zrínyi utcával párhuzamosan, attól nyugatra, jelenleg külterületi részen jelöli ki.

A településen jelenleg kiépített közpark a 133. hrsz-ú ingatlanon, az 547/24./28./12./40. hrsz-ú területen, a Széchenyi utcában és a 3/1. hrsz-ú ingatlanon található. Tervezett zöldterületek a 355. hrsz-ú, a 326. és 308,401/1. hrsz-ú ingatlanok egy részén kerültek kijelölésre.

Gazdasági terület övezetébe a 0183/5. hrsz-ú volt major tehenészeti telepe, a 017/12. hrsz-on fekvő tehenészeti telep, és a 29. hrsz-ú ingatlan tartozik, továbbá ezen kategórián belül lett kijelölve a tervezett ipari terület, mely a 0188/1-188/4. hrsz-ú ingatlanokig terjed. Szintén gazdasági övezethez tartozik a település gázfogadó állomásának helyet biztosító terület (019/2. hrsz.), valamint a vízmű telep területe (268., 267. hrsz.) is.

Külterület:

A település kellemes táji környezetben található, területe 1785 ha, belterülete 140 ha. A település belterületét nagyjából mezőgazdasági művelésű területek veszik körül, jellemző művelési ág a szántó, rét, erdőterület azonban csak igen kis számban található.

Nemesgörzsöny mezőgazdasági területein a Kinizsi Pál Mezőgazdasági Termelőszövetkezet folytat jelentősebb termelő tevékenységet. A szövetkezet a község déli és északi részén található TSZ-major területén állattartással is foglalkozik.

A településen a külterületen gazdálkodó mezőgazdasági vállalkozók száma is jelentős.

A településnek csak elenyésző részét borítja erdőség. Az erdőterületek nagysága 12,1 ha, ami az 1781 ha-os külterület 0,6 %-a. Az erdőterületek jelentős része, 9,9 ha gazdasági rendeltetésű, 2,2 ha pedig védelmi. Az erdőterületek 18% a rendezetlen tulajdonviszonyú, 82 %-án magán erdőgazdálkodás folyik. A kisebb erdőfoltok a gazdasági- és belterület mellett, valamint a vízfolyások partjainál elsődleges rendeltetésük szerint védett vagy védő erdők.

Az Állami Erdészeti Szolgálat javaslata alapján erdősítésre jelölhetők a 03, 059, 063, 071, 078, 080, 0108, 0112, 0188, 0221, 0246 és a 0252 hrsz-ú területeket.

Az erdős, ligetes területek megóvandók, az erdőgazdálkodást a továbbiakban is fenn kell tartani. A tájjelleg megőrzése és környezetvédelmi okok miatt erdő hosszú távon sem szűnhet meg. Az erdőfelület mérete inkább növekszik gazdasági célú erdőtelepítésekkel, védelmi erdősávokkal. Az új telepítéseket tájhonos, lombos fákkal javasoljuk megvalósítani. A vadászati jog birtokosa a Marcalvölgyi „Sólyom” Vadásztársaság.

II. b.) Településszerkezeti, területhasználati és beépítettség változás

A község utcáiban jelenleg mintegy 300 lakóház található. A község lakosságának száma az utóbbi években stagnálást mutat, jelenleg mintegy 795 fő. A településen üres telkek és foghíjak (elsősorban a Rákóczi Ferenc utcában) találhatóak, azonban a távlati tervek tekintetében szükséges újabb területet kijelölni lakófunkció céljából.

A lakóterület beépítés falusias jellegű, ez a beépítési jelleg továbbra is megtartandó. A népesség számának stagnálása ellenére az elmúlt években, évente 1-2 új épületet építettek, alakítottak át. Az új lakóépületeket elsősorban helyi fiatalok és a bevándorlók építették.

A településen számos foghíj található, így nem szükséges újabb területet kijelölni lakófunkció céljából.

A lakóterületek infrastruktúrája a szennyvízcsatorna – hálózat kiépítését követően hiánytalanak mondható. A belterületi utak szilárd burkolattal ellátottak, azonban némely szakasz felújítása, valamint a járdák helyreállítása szükséges.

II. c.) Infrastrukturális változás

Úthálózat, közlekedés:

Nemesgörzsöny a 8406. jelű Pápa–Kenyeri összekötő út mellett található. A település belterületéről indul a 84303. jelű állomási hozzájáró út. A község a térség kistérségi központjától, Pápától 12 kilométerre északnyugatra, a megyeszékhely Veszprémtől 63 kilométerre ugyancsak északnyugatra fekszik. Veszprém az országos közúthálózaton a 8306. jelű mellékúton keresztül a 83. számú és a 8. számú főutakon érhető el.

Veszprém megye területrendezési terve a település esetében egy közlekedésfejlesztési javaslatot tartalmaz, a 8406. jelű közút települést elkerülő szakaszának kialakítását. Az út megépítése nemcsak a község tehermentesítését oldja meg, hanem vonalvezetése révén biztonságosabb és kényelmesebb utazási feltételeket biztosít a közúton közlekedők számára.

A település belső úthálózatának fő tengelyét a 8406. jelű közút, a Széchenyi utca- Kossuth Lajos utca- Petőfi utca adja. Az utcák nagyrészt aszfaltburkolattal vannak ellátva. A közlekedési szolgáltatás színvonalának növelése érdekében minden belterületi utcát szilárd burkolattal kell ellátni. A burkolatok folyamatos karbantartást, több helyen felújítást igényelnek.

A Veszprém megyei Közútkezelő KHT-vel elvégzett egyeztetés szerint a 8406. jelű közútra közvetlenül nem csatlakozhat parkolóhely. A Petőfi utcában az általános iskola- orvosi rendelő térségében korábban kialakított parkolóhely ezen előírásnak nem felel meg (sőt a közeli ív miatt beláthatatlan is), ezért annak átépítése feltétlenül szükséges (a jegyzőkönyvben leírt módon. Ugyancsak fontos az út kis sugarú íveiben sebességkorlátozás bevezetése. A község útjainak szabványossá tételéig meg kell oldani az állomásra vezető 84303. jelű közút vasúti átjárójának fénysorompóval történő biztosítását, valamint az autóbusz megállóhelyek szabványos peronjának kialakítását is.

Közműellátás:

Vízellátás

A település vízellátó rendszerének vízbázisát a 174 m mély Nemesgörzsöny 1/a. sz. fúrt kút és a 110 m mély Nemesgörzsöny 2. sz. fúrt kút képezi. A nemesgörzsönyi ivóvízbázis és a községi hálózat a Bakonykarszt Víz és Csatornamű Rt. kezelésében van. 2002-ben vízbázis rekonstrukcióra került sor. Ennek eredményeként a korábbi, elöregedett Nemesgörzsöny 1. sz. kút eltömedékelése, és új kút létesítése (Nemesgörzsöny 1/a. sz.) valósult meg.

Csatornázás

Nemesgörzsönyön a közcélú szennyvízelvezető csatornahálózat még nem épült meg. Kiépítésére a község több alternatívát is kilátásba helyezett. A legrealisabb a Nagyacsáddal való közös csatornahálózat kiépítése lenne. A tervek realizálódása

érdekében kiemelt fejlesztésként kell kezelni a kommunális szennyvízkezelés, gyűjtés, elvezetés, tisztítás településre vonatkozó feladatait és előírásait.

Felszíni és csapadékvíz elvezetés

A településfejlesztés során egyik fontos feladat a csapadékelvezető árokrendszer kiépítése, illetve a meglévő árkoknak a karbantartását is meg kell oldani. Nemesgörzsöny felszíni vizeinek befogadója közvetlenül vagy közvetve a Fügyösz-patak, mely a Pápa-környéki Vizitársulat kezelésében van. Nemesgörzsöny topográfiai adottságát tekintve viszonylag sík terepen fekszik, területét csak kisebb dombocskák szabdalják. Így a lefolyó felszíni vizek kevés hordalékot szállítanak.

A beépített területekről a csapadékvizet el kell vezetni. Nemesgörzsöny településmagjában az árkok viszonylag rendezettek, de részben eltömődtek, folyamatos tisztításuk, karbantartásuk, a magas útpadka eltávolítása szükséges.

A kisebb vízfolyások és a nyílt árkok kezelése a Nemesgörzsönyi Polgármesteri Hivatal feladatkörébe tartozik.

Villamos energia ellátás

A villamos energia ellátás az országos 120 kV-os hálózatról történik. A község középfeszültségű villamosenergia-ellátása a Pápai 120/20 kV-os OVIT állomásról történik.

Nemesgörzsönyön jelenleg mintegy 308 lakóépület található. A villamos energia fogyasztói rákötések aránya 99%-os.

Földgázellátás

Nemesgörzsöny vezetékes földgázellátása biztosított. Az alaphálózathoz kapcsolódva, a nagynyomású vezetékekre telepített átadó állomások segítségével történik az országos hálózatról a vételezés. A gázátadó állomásról, nyomáscsökkentőkön keresztül kapja a földgázt. Nemesgörzsöny közigazgatási területének nyugati területein húzódik végig a nagy-középnomású gázvezeték. A nagy-középnomású vezeték szállítja a földgázt a település nyugati határában telepített gázfogadó-nyomásszabályzó állomásig.

Nemesgörzsönyön a vezetékes földgázellátás, a belterületen 100%-osan kiépült. Jelenleg a bekötések száma csak 75 db, mely csupán 25 %-os bekötési aránynak felel meg.

Távközlés

AHungarotel Rt hálózata a község területén elsősorban légekábeles oszlopsoros hálózatot alakított ki. A távközlési hálózat az 50. számú Pápai primer körzetközponttól leágazva épült ki, melyet az Ajka-Pápa-Győr központokat összekötő villamos távvezeték fűz fel. A település a 89-es távhívó számon csatlakozik az országos, illetve nemzetközi távhívó hálózathoz. A település belterületén a vezetékes telefonhálózat ki van építve és az ingatlanok mintegy 86%-a saját állomással rendelkezik.

Vezeték nélküli távközlés

Veszprém megye területén az országos mikrohullámú rendszer részeként a MATÁV Rt-nek, az Antenna Hungária Rt-nek, a Magyar Honvédségnek és a mobil távközlési szolgáltatóknak üzemelnek bázisállomásai.

A mobil telefon elérhetősége a település nagy területén jó, a vételi lehetőség a pápai bázisállomásról biztosított.

II. d.) Népeség, életmód, társadalom, kultúra változása

Népeség:

A község lakosságának száma az utóbbi években stagnálást mutat, jelenleg mintegy 795 fő. A lakosság helyben, vagy kis utazási távolságra Pápan, Győrben vagy Csornán talál munkahelyeket.

Nemesgörzsöny lakosságának jelentős növekedésével hosszabb időtávban sem lehet számolni. A településfejlesztés alapkonceptiója szerint egyébként is a minőségi fejlesztés, a településen lakók életminőségének javítása a cél.

Életmód-társadalom:

A község Alsógörzsöny és Felsőgörzsöny egyesüléséből keletkezett 1940-ben. Két évig még Veszprémgörzsöny a neve, majd véglegesen, 1942-ben, Nemesgörzsöny lett. Alsógörzsöny a régebbi község. A forrásmunkák szerint 1346-ban keletkezett Gursun néven említik, később Egyházasgersen és Alsógersen lett. Ebben az évben öt egytelkes nemes és két jobbágycsaládot említenek a dokumentumok. Teljesen nemesi falu, a zsellérek csak a 18. századtól telepedtek be (124 nemes, 18 zsellér). Magyar falu, túlnyomórészt reformátusok lakták. 1773-ban már volt iskolája. Földművelő lakossága búzát, borsót, kukoricát, kendert termelt, nagyobb részük 10 holdnál kevesebb földön.

Felsőgörzsönnyt 1433-ban említik először az oklevelek, Egyházasgeresen néven. Népesége egytelkes (kúriás) nemes. 1531-ben a törökök ezt is felégették. A 17. századi dokumentumok arról adnak hírt, hogy a Marcal vizén átjáró csavargók fosztogatják a falut. 1665-ben külön török bírása volt a községnek. A 18-19. században sokan vállaltak munkát a környék uradalmaiban, így az Esterházy család és a győri püspök birtokán Vasútját az 1870-es években építették, a villanyt 1932-ben vezették be.

A település területi kapcsolataiban Pápa dominál, mely a térség hagyományos központja. Az alapfokú egészségügyi ellátást tekintve, az orvosi rendelőben rendszeresen tart rendelést az orvos és a védőnő, gyógyszertár pedig fiók jelleggel működik. Gyermekorvosi szakrendelés és kórház legközelebb Pápan van.

A község valamennyi középületéről elmondható, hogy jó műszaki állapotban van, az orvosi rendelő épülete szép új, nemrég került felújításra.

A további alapellátást a kiskereskedelmi egységek és vendéglátó egységek szolgálják (1 PB gázcsere lehetőség, 2 élelmiszerbolt, 1 vegyesbolt, 4 italbolt).

Szálláshely szolgáltatást a településen a falusi turizmus keretein belül lehetne biztosítani, azonban eddig erre nem volt jelentős igény.

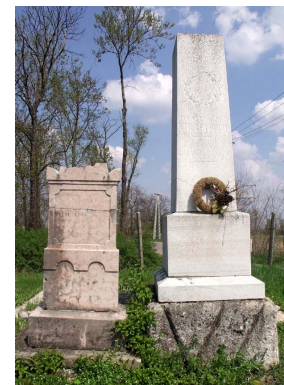
Nemesgörzsönynek az idegenforgalom tekintetében nagy lehetőségei nincsenek. Épített művi érték a településen nincsen, valamint idegenforgalmat generáló különleges rendezvényt, programot sem kínál a község. Nemesgörzsöny idegenforgalmi kínálatát talán a kellemes településképi és természeti környezetre lehet alapozni. Éppen ezért elsősorban a gyalogos és kerékpáros turizmus fejlesztését kell megirányozni.

Jelentős szerepet játszhat a település turisztikájának megalapozásában, a szomszédos Mezőlak község közigazgatási területén lévő, Szélmezei tőzegbányán tervezett, ökopark kialakítása. Talán e park létrejötte, segíteni tudja mind Mezőlak, mind a környező települések, így Nemesgörzsöny idegenforgalmi fejlődését is.

Kultúra változása:

Nemesgörzsönyön 150 férőhelyes iskola, 50 férőhelyes óvoda működik. A településen található posta, könyvtár, melynek helyet az iskola épülete biztosít.

A temetőben nyugszik KIRÁLYFÖLDY PÉTER (1795-1875), „az egyház és tanügy jótevője”, 1848-as nemzetőr hadnagy, földbirtokos, ügyvéd. A nagygörzsönyi református templom falán emléktábla őrzi nagygörzsönyi VARGHA GYULA (1853-1927) és felesége sz. Szász Póla (1863-1947) neveit. Vargha

Gyulát statikusként és költőként tartják számon. A budapesti egyetemen állam és jogtudományi oklevelet szerzett (1878). A Központi Statisztikai Hivatal alkalmazottja

(1876), majd aligazgatója (1892), illetve igazgatója volt (1901-1914). Innen a kereskedelmi minisztérium államtitkára lett 1917-ig, egyben országgyűlési képviselő is volt. Szerkesztette a Közgazdasági és Statisztikai Évkönyvet (1888-1896), verseket írt, amelyek a Budapesti Szemlében jelentek meg. A MTA tagja (1892-től), 1928-29 között annak alelnöke is volt. Több tanulmánya, illetve verses kötete is megjelent. Felesége is foglalkozott írással, e mellett

műfordító, egyházi publicista is volt, akit a magyarországi Bethánia Egylet megalapítójaként tartanak számon.

III. Hatáselemzés

III. a.) Történeti településhálózati következmények

Területe és annak környezete már az ősidők óta lakott, a rómaiak emléke is felfedezhető, alakulásáról, illetve fejlődéséről csak a 18. század elejétől kezdődően vannak pontosabb adatok. A változékonyság, a fejlődés, a megtorpanás, vagy a visszaesés jellemzi a község életét. A mai település a 18. század elejétől fejlődött mai helyén, amely a kutatás szerint kis (Alsógörzsöny esetében) részben megegyezik a középkori településsel is. Az évszázadok során látványos fejlődést nem mutatott, vidéki (falusias), nyugodt környezete máig a legmarkánsabb és megőrizendő értékei közé tartozik. A 18-ik században egy-, illetve kétutcás település volt, majd a 19-20. századtól kezdődően ez a szerkezet több kisebb-nagyobb utcával tovább bővült. A 18-19. század folyamán felépített két református temploma uralja a faluképet. Története folyamán központi tere és parkja nem alakult ki, ez a funkció napjainkban a települést átszelő főutcája mentén alakult ki.

A jelen szabályozási tervben ilyen értelemben radikális változtatást nem történik. A településszerkezeti tervben megadott lehetőségek a település alakításának, védelmének lehetőségeit és fejlesztési irányait adja meg, ennek megfelelően meghatározza az egyes területek felhasználási módját, a település működéséhez szükséges infrastruktúra elemeinek a település szerkezetét meghatározó térbeli kialakítását és elrendezését. A tervhez különböző alátámasztó szakági tervek kapcsolódnak. Ilyenek a közlekedési, tájrendezési, környezetalakítási, a közmű és a hírközlési szakági munkarészek.

III. b.) Természeti, táji hatások

A rendezési terv kimondja, hogy természeti területen a területet szennyező vagy veszélyeztető létesítmény nem helyezhető el, új külszíni művelésű bánya nem nyitható. Tájidegen, tájképileg zavaró építmények nem helyezhetők el, és a táj jellegét kedvezőtlenül megváltoztató domborzati beavatkozás, valamint a természetvédelem céljaival ellentétes fásítás nem végezhető.

Művelési ág megváltoztatásához az illetékes természetvédelmi hatóság engedélye szükséges.

Érzékeny természeti területen csak extenzív jellegű, vagy természet- és környezetkímélő gazdálkodási módszerek alkalmazhatók. A kialakult tájhasználatot megváltoztatni csak a természeti állapothoz közelítés érdekében lehet. Javasolt a felhagyott, illetve a kevésbé jó minőségű szántókon erdő és gyepterületek kialakítása. Fontos tájvédelmi és természetvédelmi feladat az ökológiai kiegyenlítő felületek védelme, területi arányuk megtartása, illetve növelése. A település szerencsés helyzetben van, hiszen a külterületen nem található nagy, összefüggő szántóterületek. Fontos azonban az utak, árkok menti fás, cserjés sávok védelme, pótlása. Az erdő-, és cserjesávok védelme nemcsak ökológiai, hanem tájképi szempontból is előnyös.

Ökológiai előnyeik túl a faszorok, cserjesávok telepítésének talajvédelmi, vízháztartásbeli előnyei is vannak. Az erdősávok lecsökkentik a szél erejét, ezáltal csökken a szárító hatás, a mechanikai károsítás is, és nagyobb terméseredmény érhető el. Így járulnak hozzá a fenntartható tájhasználatához.

Javasolt a külterületi erdők, cserjesávok, fasorok felújításánál, erdőtelepítésnél a tájidegen fajok őshonos fajokra történő fokozatos cseréje, többszintű, változatos fajösszetételű sávok létrehozása.

Tájhasználati konfliktusok

Tájhasználati konfliktus ott jelentkezik, ahol a számos szükséglet kielégítő tájban az egyes igénybevételek korlátozzák, vagy hátrányosan befolyásolják az ökológiai, ökonómiai vagy tájképi potenciálokat. Nemesgörszöny közigazgatási területén a főbb tájhasználati konfliktusok a következők:

* Településképzavaró a település számos szakaszán a légvezetékek, trafók látványa (Dózsa György utca, polgármesteri hivatal környezete, temető előtere). Különösen a település központjában, a kiemelt településképi szerepű épületek, településszakaszok közelében javasolt a sűrű légvezeték hálózat földkábelre történő cseréje.

* Településképzavaró a vasútállomás elhanyagolt környezete, a Rózsa Ferenc utcának vasútállomás felé vezető, utolsó szakasza. Az elhanyagolt tsz épületek, és a környezetében, az út mellett lévő degradált növényzetű felületek nemcsak a településképi miatt kedvezőtlenek, hanem környezetvédelmi, a romos épületek balesetvédelmi szempontból is veszélyt jelentenek.

* Táj- és településképi-zavaró, hogy a gazdasági létesítmények tájbaillesztés nélküliek, nem kíséri megfelelő növényzav a tsz épületeket, állattartó telepeket, géptelepeket (Nagyacsád felőli fogadóképi). Az épületek egy része nagyon rossz állapotban van, a zavaró látványon túl balesetveszélyesek. Ilyen épület a településszegélyen lévő egykori malomépület is (hatsz 544), amely megfelelő állapotba hozva értékes településképi elem, turisztikai vonástényező is lehetne.

* Ezeknek a gazdasági létesítményeknek (vasútállomás előtti elhanyagolt állapotú tsz telep) gyakran a környezete is degradált növényzetű, fenntartás nélküli.

* Elsősorban ökológiai konfliktust jelent a vízfolyások mentén szükséges, megfelelő szélességű fás-cserjés növényzav hiánya. A vízfolyások menti növényesítés környezetvédelmi szempontból is fontos: az élővízbe kerülő szennyezések elkerülése, az intenzív műveléstől elválasztó puffer szerep megteremtése érdekében.

* Tájhasználati konfliktust eredményez a főút és a lakóterület közötti növénytelepítés hiánya főként a Rákóczi utca mentén. Megfelelő növényzav híján por és egyéb szennyezőanyag kerülhet a házak közé, de tájképi szempontból is hátrányos a jelenlegi állapot.

* A település külterületén, a közutak mentén egyes szakaszokon hiányos a fásítás, illetve a növényzet. A főút menti növényesítés (fásítás) egy része megfelelően érvényesül (Egyházaskesző felé vezető útszakasz nyárfasora), de több szakaszon hiányos, nem megfelelő a települést Nagyacsáddal összekötő út mentén, ahol gyenge egészségi állapotú akác és nyárfák találhatóak, nagyon hiányos fasort eredményezve. Ez az állapot amellet, hogy tájésztétikai szempontból hátrányos, környezetvédelmi szempontból sem megfelelő (szél, hófúvás).

* Tájképi, ökológiai és tájhasználati konfliktust eredményez a homokbánya és környezete. Kis területe miatt tájképzavaró hatása kevésbé érvényesül, valamint a

felszín spontán rehabilitációja már megkezdődött, de feltűnő a növényzet degradációja.

II. c.) Településkép feltárulásának változásai

A rendezési tervben megfogalmazottak alapján megállapítható, hogy az elkövetkezőkben a két településrész történelmi területén, a két templom sziluettjei által hangsúlyozott településkép feltárulkozásában jelentős, negatívnak mondható változás nem várható. A településen a meglévő szerkezet (úthálózat), az ott elhelyezhető épületek szigorú szabályok alapján épülhetnek csak fel, mely irányelveket a helyi építési szabályzat tartalmazza. Az épületek magassági és szélességi korlátjai szigorúan betartandók. Az épületek tetőformálása, héjazat anyaga csak, a megengedett lehet. Ennek értelmében figyelmet kell fordítani az új építkezésekre (elsősorban lakóházak) esetében arra, hogy az engedélyezett tervek beilleszkedjenek a hagyományos falu hagyományközeli vizuális képbe. Jelenleg ugyanis, több olyan épületet látni amelyek formai megjelenése teljes mértékben mellőzi a helyi hagyományokat, nem szólva az épületek színvilágáról, mely helyenként már most is zavaróan hat a falukép egészére. Megoldásra vár a légvezetékek és transzformátorok látványa, mely behálózza a faluképet.

III. d.) Régészeti emlékek feltárhatóságának, megmaradásának, bemutathatóságának vagy pusztulásának lehetőségei

Nemesgörzsöny község területére eső, itt nyilvántartott és azonosított lelőhelyek jobbára a patakok völgyéből kiemelkedő magaslatokon, domboldalakon helyezkednek el. A hasonló adottságú területeken számolni kell további, jelenleg még nem ismert régészeti lelőhelyek előkerülésével is. A lelőhelyek területeinek többsége szántókon (szőlőkön), illetve új, kialakulóban levő lakóterületeken található, így régészeti szempontból veszélyeztetett, a fokozott emberi tevékenységek károsító következményeinek van kitéve.

Jelenleg egyetlen nemesgörzsönyi lelőhely esetében sem látszik fontosnak a fokozott régészeti védelem kimondása. A későbbiekben azonban szóba jöhet fokozott védelemre való felterjesztés. A védelemre bárki nyújthat be kezdeményezést a Győr-Moson-Sopron Megyei Kormányhivatal Kulturális Örökségvédelmi Irodájához vagy a Kulturális Örökségvédelmi Hivatalhoz. A szükséges jogi eljárásról a KÖH tud további információval szolgálni. Megjegyzendő még, hogy bár a művelést korlátozni egyszerű határozattal nem lehet, a lelőhely rongálása büntetendő cselekmény. A helyszínen készített dokumentáció pedig a rongálás tényét egyértelműen bizonyítja. A végzett tevékenység további folytatása és a leletek bejelentésének elmulasztása tehát egyértelműen jogszabályokba ütköző cselekménynek minősül.

Megjegyezendő, hogy a helyi, önkormányzat által rendeletben kimondott régészeti védelemnek csak abban az esetben van értelme és létjogosultsága, ha az az egyes területek számára az éppen hatályos jogszabályokban biztosítottnál erősebb védelmet garantál. Ez különösen a régészeti érdekű területek esetében jelenthet átmeneti megoldás arra az időszakra, amíg az érintett terület régészeti lelőhellyel való érintettsége egyértelműen kiderül, de a miniszteri rendeletben megjelenő védettség kimondásáig a veszélyeztetett területen is átmeneti megoldást jelenthet.

Bár szinte kivétel nélkül minden lelőhely esetében megállapítható annak veszélyeztetettsége és hosszú távon való károsodása, esetleges feltárásuk tervezését egyik esetben sem javasoljuk. Beruházások esetén azonban megelőző régészeti kutatásra törvény által előírt kötelezettség a megelőző feltárás elvégzése a nyilvántartott lelőhelyeken, régészeti érdekű területeken vagy a községhez tartozó bármely, régészeti nem nyilvántartott területen pedig újabb régészeti emléksanyag előkerülése esetén mentő feltárás végzése szükséges.

Régészeti szempontból alapvetően fontos, hogy a nyilvántartott régészeti lelőhelyeken a Győr-Moson-Sopron Megyei Kormányhivatal Kulturális Örökségvédelmi Irodájától előzetesen szakhatósági állásfoglalást kell kérni és a továbbiakban a szakhatósági állásfoglalás szerint kell eljárni, amikor váratlanul régészeti lelet vagy jelenség kerül elő, a Győr-Moson-Sopron Megyei Kormányhivatal Kulturális Örökségvédelmi Irodáját értesíteni kell (ez utóbbi esetben a területileg illetékes múzeum értesítésével párhuzamosan). Tekintettel azonban a törvényi szabályozásra, mely szerint a beruházások esetében a szükségessé váló régészeti feltárások költségét a beruházónak kell állnia, valamint a váratlanul előkerülő lelőhelyek kapcsán szükséges mentő feltárások által okozott időkiesésre egy-egy beruházás során, a nem kellően motivált felek miatt a gyakorlatban továbbra is számolni kell a régészeti jelenségek egy jelentős részének dokumentálatlan pusztulásával. Ennek elkerülése érdekében szükséges az előrelátó tervezés, valamint a fejlesztések során a régészeti pluszköltségek tervezése.

A régészeti lelőhelyek megmaradása nagyban függ attól, hogy a jelenlegi veszélyeztetés folytatódik-e, vagy a lelőhellyel érintett földrészeket más, bolygatással nem járó művelésre vagy hasznosításra térnek át. A szántás – különösen a mélyszántás, a talajlazítás – folyamatos állagromlást okoz az érintett lelőhelyekben, tartós, több évtizedes ilyen jellegű használat során pedig teljes megsemmisüléssel fenyeget. Ezek a területeken a szántóként való használatot, mint az eddigi használati módot, az esetek többségében korlátozni ugyan nem szükséges, de javasolt a művelési ág megváltoztatása olyan módon, hogy az a lelőhelyek tartós és további romlással nem járó fennmaradását garantálja: javasolt a gyepterület művelési ág és ennek megfelelően a füvesítés utáni kaszálóként vagy legelőként való hasznosítás bevezetésének megfontolása. A gyepterület, rét, legelő művelések a régészeti lelőhelyek állapotának háborítatlan megőrzése szempontjából kifejezetten kedvezőek. Épp ezért

törekedni kell e felületek megőrzésére és lehetséges kiterjesztésére a régészeti lelőhelyeken és környezetükben.

A lakott vagy más módon beépített területeken az emberi tevékenység az átlagosnál is jobban veszélyezteti a földben rejlő régészeti emlékanyagot. A korábbiakban felsorolt lelőhelyek esetében ezért külön figyelmet kell fordítani a területhasználattal kapcsolatos bármilyen, akár minimális változtatásra is.

A további lelőhelyeken a jelen használat nem veszélyeztet közvetlen pusztulással, de hosszú távon súlyos károkat okoz, ezért javasolt annak megváltoztatása is. Ugyanakkor bármilyen újabb beruházás (pl. alagcsövezés, meliorálás, talajlazítás, csatornaásás, homok-, agyag-, vagy földbányászás, magas- vagy mélyépítés, útépités, stb.) jelentős károkat okozhat a lelőhelyeken, ezért ezek a tevékenységek minden esetben a Győr-Moson-Sopron Megyei Kormányhivatal Kulturális Örökségvédelmi Irodája előzetes szakhatósági engedélyéhez kötöttek. A Győr-Moson-Sopron Megyei Kormányhivatal Kulturális Örökségvédelmi Irodája saját hatáskörében mérlegeli a tervezett beruházás és az általa a régészeti örökségben keletkező visszafordíthatatlan folyamatok arányát, viszonyát, majd a jogszabályokkal összhangban ezek alapján engedélyezi, kikötésekkel (pl. a beruházó költségére történő megelőző feltárás vagy régészeti felügyelet elrendelésével) engedélyezi, vagy elutasítja az engedélykérelmet. Mindezek alapján a lelőhelyekkel érintett területeket érdemes a gazdasági/ipari vagy építési területek kijelölésénél mellőzni.

A számunkra rendelkezésre álló adatok alapján a településrendezési tervben jelenleg nem szerepelnek régészeti lelőhelyeket különösebben érintő fejlesztések. A jövőben esetleg felmerülő szándékokkal kapcsolatban azonban megjegyzendő még, hogy kert, szőlő, vagy gyümölcsös kialakítása, illetve erdő telepítése is többnyire jelentős veszélyt jelenthet a régészeti lelőhelyre nézve, ugyanis a szőlő és kertműveléshez, illetve az erdőgazdálkodáshoz általában kapcsolódó műveletek (pl. rigolírozás, szőlőirtás, új ültetvény telepítése, fásítás, tuskózás) a lelőhelyek részbeni bolygatásával vagy megsemmisítésével járhatnak. E tevékenységeket ezért lehetőleg kerülni kell. A jelenlegi területhasználatok módosítását ezért javasolt a Győr-Moson-Sopron Megyei Kormányhivatal Kulturális Örökségvédelmi Irodája előzetes állásfoglalásának beszerzéséhez kötni.

A belterületi, vagy egyéb beépített területrészekben azok az építési munkálatok, melyek a talajt 30 cm-nél mélyebben bolygatják (pl. ház-, pince-, vagy kerítésalap ásása, közművek vezetése, tereprendezés, oszlopállítás, fásítás, árokásás, útépités, stb.), ugyancsak veszélyeztető forrásnak minősülnek. Ezért a jövőben a beépített területeken esetleg lokalizált lelőhelyek területén az ilyen jellegű beavatkozásokat (a talaj bolygatásának mértékétől függetlenül) a Győr-Moson-Sopron Megyei Kormányhivatal Kulturális Örökségvédelmi Irodája előzetes engedélyéhez kötik a jogszabályok.

A régészeti érdekű területek közül, ha az a belterületen helyezkedik el, különösen vonatkoznak az előző bekezdésben leírtak. A külterületen fekvő régészeti érdekű területek esetében a hatások is nehezebben kalkulálhatók. Nem tudni például, hogy a felszín azért nem tartalmaz jelenleg lelőhelyre utaló leleteket, mert a bolygatás nem érte el eddig az ehhez szükséges mértéket, vagy éppenséggel már teljesen megsemmisítette a jelenségeket. A jelen használatától ezért eltérni nem kell, jelenségek, vagy leletek észlelése esetén azonban a jogszabályok által előírt tennivalókon túl értesíteni kell a Győr-Moson-Sopron Megyei Kormányhivatal Kulturális Örökségvédelmi Irodáját is, hogy a lokalizáció alapján a lelőhelyet fel tudja venni a nyilvántartásába. A lelőhely jellegétől függően a további teendőket a Győr-Moson-Sopron Megyei Kormányhivatal Kulturális Örökségvédelmi Irodája tudja majd meghatározni. Amennyiben ezeken a területeken belül azonosítani sikerül a konkrét lelőhelyeket, azokra a továbbiakban a nyilvántartott régészeti lelőhelyekre vonatkozó szabályok és eljárások vonatkoznak. Újabb földmunkával járó beruházás vagy változtatás ezért egyik ilyen területen sem javasolt.

Egy-egy nagyobb területet érintő beruházás esetén – így esetleges útépités, zöldmezős beruházás nyomvonalának, helyének végleges meghatározását megelőzően – célszerű külön hatásvizsgálat készíttetése. Az elsősorban ú. n. non-destruktív metodológiák (légifotó, teljes felületet érintő szisztematikus terepbejárás, geofizikai felmérés), esetleg szondázó kutatások alkalmazásával a lelőhelyek azonosítása, kiterjedése és jellege viszonylag jól meghatározható. A terv véglegesítését megelőzően, saját megrendelésre készített hatásvizsgálat révén ugyanis elkerülhető, hogy a terv az engedélyezési fázisban a Hivatal által elutasításra, vagy nem várt mértékben módosításra kerüljön. A hatásvizsgálat beruházó általi elkészíttetését ugyanakkor a jogszabályokban meghatározott esetekben a Győr-Moson-Sopron Megyei Kormányhivatal Kulturális Örökségvédelmi Irodája is elrendelheti. Egy-egy konkrét tervezés megkezdésekor ezért mindenképp értesíteni kell a Győr-Moson-Sopron Megyei Kormányhivatal Kulturális Örökségvédelmi Irodáját.

A lelőhelyek közül jelenleg egyiket sem javasoljuk régészeti bemutatóhely kialakítására.

III. e.) Történeti térbeli rendszerek alakulása

A két, egykoron két önálló település összevonásából alakult Nemesgörzsöny a közepes méretű Dunántúli települések sorába tartozik. Figyelembe véve a falu méreteit és történelmi fejlődését, a település esetében nagy „történeti rendszerek” kialakulásáról nem lehet beszélni. A település több száz éves múltjának öröksége a vidék népi építőgyakorlatának hagyományaihoz kötődik. Ez érthető, ha figyelembe vesszük azt a történeti tény, hogy a mai település csak a 18. század közepétől kezdődően alakult ki, s az itt lakók évszázadokon át kizárólag őstermeléssel foglalkoztak, ami az igen kevés számú ipari tevékenység meghonosodása, illetve térhódítása mellett, napjainkban is a jellemző ez a falu életére. A 18. század második felében kiadott 1. katonai felmérésen jól látható, hogy a falu lakóházai és telkei a mai Kossuth Lajos (Alsógörzsönyi rész), illetve a mai Gárdonyi Géza és Rózsa Ferenc utca (Felsőgörzsönyi rész) nyomvonalai mentén alakultak ki. Többi utcái ezt követően – a 19-20. századtól kezdődően alakultak ki.

Korabeli épületállománya jobbára kicserélődött. Története során fokozatosan fejlődött, s a 20. század első fele az, amely a falu történeti térbeli rendszerének legjelentősebb átalakulását eredményezte. A település mai szerkezetének kialakulásában szintén fontos szereppel játszott a két templom épülete, melyek tömegénél fogva (is) uralják a faluképet. Felsőgörzsöny esetében jelentős szerkezeti változást jelentett a templom körüli temető felszámolása, minek következtében a mai település központi részén egy jelentős méretű „szabad” terület alakult ki, ahol igen kellemes látványt nyújtó zöld terület alakult ki.

III. f.) Műemléki együttesek, műemlékek eszmei, használati és esztétikai jelentőségének alakulása a tájban, településszerkezetben, épített környezetben, a település életében

A településen országosan védett műemlék nincsen. Két református temploma jó karban van, a templomok közvetlen környezete is rendezett. A település talán leghangulatosabb látványát a Felsőgörzsönyi református templom egysége adja, illetve a Széchenyi utcai házsor jelenti, melyet falukép általános megjelenésében is értékes elemnek tartunk. E mellett több más olyan utcaszakaszok is vannak, ahol máig szép számban maradtak fenn 19. és 20. század eleji eredetű lakóházak.

A falu területén több hagyományos lakóépület látható, s ezek az épületek szintén fontos elemei Nemesgörzsöny utcaképeinek. Temetője rendezett, tiszta, benne sok régi, az 1800-as évek második feléből származó síremlékek is vannak. A településen helyi értékvédelmi rendelet nincsen.

III. g.) Műemlékek megújításának és fenntarthatóságának gazdasági esélyei

Magyarországon az építésügyi törvény értelmében a kiemelkedő történeti, építészeti és néprajzi értékekkel rendelkező építményeket, azok tartozékait a törvényben szabályozott, hatósági védelemben kell részesíteni.

A védelem lehet „műemlék” - mely a legjelentősebbekre vonatkozik - valamint a törvényben szabályozott szempontoknak megfelelő épületek, romok, szobrok és sírjelek az országosan még fellelhető, nagyszámú, helyi jelentőségű objektumoknak csak a töredékét jelentik.

Előfordul, hogy a nem kellő hatósági odafigyelés miatt a régi présházak lebontásra kerülnek, bár a településen lehet szép számmal látni olyan példákat is, ahol az új tulajdonos példás módon felújítva használja ezeket a régi épületeket. Pusztulnak a mai mezőgazdaság számára már felesleges gazdasági épületek, az út menti keresztek és a régi temetők sírjelei. Természetes, hogy ezek az objektumok nagy számuk és az országosan mért, összehasonlító szempontok alapján nem tartozhatnak a műemlékek sorába. A helyi önkormányzatok feladata ezeknek az objektumoknak helyi törvénnyel történő védelme.

A műemléki templom állagmegóvása funkcióját tekintve a vallási közösségnek is egyik kiemelten fontos feladata. Az értékes épületek, szobrok, növénycsoportok fenntarthatósága az utókor számára biztosítottabbnak látszik, köszönhetően napjaink egyre hangsúlyosabb, táji és településképi értékek megóvását előtérbe helyező építészeti politikájának.

III. h.) Településkarakter változásának hatásai

Az elmúlt évtizedekben történt fejlesztések hibáinak következményei – mint megannyi helyen az országban – rányomták negatív bélyegét a falukép megjelenésének egészére. Nemesgörzsöny (is) az elmúlt 50-60 évben egész utcasorok lettek átépítve, minek során az éppen „aktuális divat” szerint emelt lakóházak legjellemzőbb meghatározója a hagyományos építkezési szokások teljes felhagyását jelentette. Ami a település előnyére válik, hogy ezek az átgondolatlan fejlesztések

ellenére a falu megőrizte falusias jellegét, utcás-teres szerkezetét, s az új épületek zömmel megőrizték az egyszintes beépítést. Ilyen értelemben Nemesgörzsöny történeti belterületének karaktere a készülő rendezési tervben nem változik, kedvező tendenciának kell értékelni azt, hogy az utóbbi időben a törvények igyekeznek a korábbi téves fejlesztési koncepcióknak gátat állítani. A jelenlegi rendezési tervben az új lakóterületek zömmel korábbi döntések alapján, tartalékterület minősítésből válnak akcióterületté. Ezek a fejlesztések, melyek elsődlegesen a település foghíjas telkein történnek, értelemszerűen nem hatnak károsan a település jelenlegi, falusias karakterére.

III. i.) Környezeti terhelések és az épített örökség műszaki állapotának összefüggései

A településeknek állandóan képeseknek kell lenniük megújulásra. Az avulás és megújulás folyamatos harcában az állandóság és a változás feszültségeinek a feloldása, a hagyomány és a „korszerűség” párharca eredményezheti a jó építészeti megoldásokat.

Nemesgörzsöny esetében is a korábbi évtizedek építészeti értékei közé simuló, a kor elvárásainak is megfelelő településrendezési és építészeti megoldások megvalósítása a cél. Az épített környezetben a környezettel való azonosulást, az otthonosság érzetének fokozódását, a táji és településképi értékek megóvását előtérbe kell helyezni.

Az esztétikai hatás nem szűkíthető le az építészet „szépségének” a vizsgálatára, mert az több tényező együttes hatásaként jut kifejezésre. Szerepet játszik benne a célszerűség is, de a harmónia, az egyensúly, az épületforma és színvilág stb. eltérő taralmú és jellegű érzeteket keltő hatása ugyanúgy.

Egy település karakterét nemcsak a műemlék épületek, hanem a rá jellemző, hagyományos településszerkezet, a hagyományos utcaképek, az utcát alkotó jellegzetes házak, azok telepítése, tömege, homlokzata és részletei is alkotják. Ez az eltérő arculat ad egyéni, sajátos vonzerőt a településnek, az ott lakók és az ide látogató idegenek számára is.

IV. Összefoglaló

IV. a.) Régészeti-, és épített örökségi érintettség és a tervezés

Nemesgörzsöny területe több régészeti lelőhelyet és épített örökségi emléket megőrzött, amelyek az emberiség és a magyarság történetének, települési viszonyainak, életmódjának fontos bizonyítékai. Bármilyen településszerkezeti, területhasználati változtatás, infrastrukturális vagy egyéb beruházás tervezése esetében kiemelt figyelmet kell fordítani ezekre az értékekre, legyen szó nyilvántartott régészeti lelőhelyről, régészeti érdekű területről, vagy a településen ez idáig megőrzött hagyományos építészeti emlékekről. Egy-egy régi épület, útszéli szobor, temetői sírjel, stb. pusztulása egy olyan visszafordíthatatlan és pótolhatatlan folyamat része, amely saját múltunk – nem egy esetben – tudatos rombolásához vezethet. Nemesgörzsöny esetében a figyelem annál is indokoltabb, mivel a településen viszonylag kis számban őrződött meg ezek az értékek, amelyek ugyanakkor igen szép példái a Balaton-felvidéki népi kultúra évszázados hagyományainak.

Újabb régészeti leletek (váratlan) előkerülése a település egész területén várható, ez esetben pedig mindenki részéről elvárható a törvények tiszteletben tartása és a nemzeti kulturális örökség iránti megfelelő megbecsülés. A talaj bolygatásával járó tevékenységek során régészeti szempontból kiemelten vizsgálendő területek általában véve a tervezett aszfaltos utak építésével érintett területek, illetve gazdasági hasznosításra kiszemelt területek, vagy egyéb beépítésre szánt területek.

Beruházás és tervezése esetén, már a tervezés legelején javasolt a Hivatal előzetes állásfoglalásának beszerzése. Ebben a hivatal nyilatkozni tud arról, hogy az érintett területen időközben vett-e nyilvántartásba régészeti lelőhelyet, vagy épített örökségi emlékeket, illetve, hogy az adott beruházás megvalósításához hozzá fog-e járulni, és ha igen, akkor milyen feltételekkel. Győr-Moson-Sopron Megyei Kormányhivatal Kulturális Örökségvédelmi Irodája állásfoglalásának kialakításához a 4/2003. (II.20.)

NKÖM rendelettel összhangban elrendelheti örökségvédelmi hatástanulmány elkészíttetését.

IV. b.) Folyamatok iránya, visszafordíthatósága.

Nemesgörzsöny településfejlesztésében – sok hasonló léptékű kistelepülés sorsához hasonlóan – 1975-1976-ig érvényesült a korábbi politika szemlélete, melynek következtében sok érték megsemmisült. Az utóbbi mintegy 20 év településépítésének integrált értékmegőrző alapállása már tudatosan figyel a történeti környezet védelmére, mégis szükség van a meglévő értékek védelmére. Észrevehető, hogy egy-egy műemlék, vagy műemlék jellegű épület képes meghatározni az egész utca karakterét. Ezért az utcakép megőrzésében az ilyen épületeknek kiemelt jelentősége van.

Jelenleg a szántott régészeti lelőhelyeket éri csekély mértékű, ám állandóan ható visszafordíthatatlan károsodás megállítása csak a szántás felhagyásával lehetne elképzelhető.

Az épített örökség épületeinek esetében folyamatos karbantartás, állagmegóvás szükséges. Az új építkezések esetében figyelembe kell lenni a helyi hagyományokon alapuló jellegzetes szerkezetét, illetve látványát, mely célok elérésére a rendezési terv pontos, szakszerű előírásokat fogalmaz meg. Ezek következetes betartásával el lehet(ne) érni azt, hogy Nemesgörzsöny megőrizze sajátos hangulatát és jellegét. Kívánatos lenne a helyi védelemről szóló rendelet megalkotása, mely egyfajta védelmet jelentene a lokális természeti és épített örökségi értékek számára.

IV. c.) A kulturális örökség szempontjából pozitív és negatív hatások mérlege.

Pozitív hatások mérlege:

A településen az elmúlt évtizedekben a fejlesztések oly irányúak voltak, hogy a település megőrizte hagyományos beépítésű utcás-falu szerkezetét. Az utóbbi években, évtizedekben emelt lakóépületeinek tömege és külső megjelenése, bár nem minden esetben illeszkedik a hagyományos utcaképben, a település hangulata

megőrizte élhető jellegét. Dicséretesnek látszik az is, hogy a rendezési tervben az új házak nagyobb számban csak a település szélén, illetve a foghíjtelkeken épültek. Mindkét református templom jó karban van, a község temetői és utcái tiszták, portái közintézményei és azok környéke rendezettek, régi épületei közül többet felújítottak, illetve a kor igényeinek megfelelő hasznosítást is biztosítottak. A falu fokozatosan fejlődik, üteme és iránya nem veszélyezteti alaptevő karakterének megváltoztatását.

Negatív hatások mérlege:

Régi épületállománya szinte teljesen kicserélődött. Az utóbbi években emelt családi házak közül többet olyant látni, melyek a helyi hagyományok teljes mellőzésével épültek és ez által idegen látványt nyújt a faluképben. Régi épületei közül vannak olyanokat is, ahol azok felújítása megbontja az épület homlokzatának arányait. A községi temető gondozott, de fásítása és bővítése szükségesnek látszik.

Itt is, mint annyi már magyarországi településen, zavaróan hat a meggondolatlanul elhelyezett villanyoszlopok és villamosvezetékek sokasága. A település nem rendelkezik Helyi Védelmi Rendelettel, melynek megalkotását javasoljuk.

IV. d.) Röviden összefoglalva:

Jelen hatástanulmány konkrét beruházásokkal nem foglalkozik. Mindazonáltal a beruházások lelőhelyekre gyakorolt hatását hangsúlyoznunk kell, miszerint a kivitelezés során a lelőhelyek jelentős része elpusztulhat, még abban az esetben is, ha megelőző ásatás keretében lehetőség nyílik ezek feltárására. Ennek elkerülése érdekében javasoljuk a beruházások tervezésénél, hogy a nyilvántartott régészeti lelőhelyeket mindenképpen kerüljék el. Egyúttal felhívjuk a figyelmet, hogy a hatástanulmány a készítés időpontjában rendelkezésre álló adatok alapján készült. Az időközben előkerült lelőhelyekről a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal vezet közhiteles nyilvántartást. Javasoljuk, hogy a beruházások előtt, de legkésőbb a tervezés fázisában kérjék ki a Hivatal véleményét.

Nemesgörzsöny településrendezési terve elfogadott településfejlesztési koncepcióra épül. Az előkészítést megalapozta a mikrotérségi gazdaságfejlesztési program. A tervezett fejlődés fő iránya a Veszprém megyei Területrendezési Terv elveihez, főbb funkcióihoz igazodva, a munkahelyteremtés, a szolgáltatási szektor minőségi fejlesztése, az idegenforgalom, a turizmus lehetőségeinek kihasználása és a kapcsolódó lakóterület fejlesztés. Ezt a szerepet döntően a meglévő építészeti, természeti adottságokra, értékekre alapozva tudja betölteni a település. Az integrált értékvédelem tudatos tervszerű munkáját a kulturális örökségvédelem rendezési tervi megfogalmazása, a naprakész értékleltár, az építészeti értékek helyi védelméről szóló rendelet minél előbbi megalkotása segítheti.

Nyilatkozat

Alulírott dr. Siklósi Gyula régész kijelentem, hogy a City Pro Kft. megbízásából Nemesgörzsöny község településrendezési terve alátámasztó munkarészét képező kulturális örökségvédelmi hatástanulmány tervezett megoldása megfelel az örökségvédelmi jogszabályoknak és hatósági előírásoknak, továbbá kijelentem, hogy a hatástanulmány elkészítésére jogosultsággal rendelkezem. A munkát Fazekas Róbert településrendező tervezővel való együttműködéssel, egyeztetve végeztem el.

Székesfehérvár, 2011. március 8.

dr. Siklósi Gyula
régész